

Vámbery Antológia

2006

Pro cultura 2006

LILIUM AURUM
VÁMBÉRYI POLGÁRI TÁRSULÁS

Vámbéry Antológia 2006

Összeállította
HODOSSY GYULA

Vámbéry Antológia 2006

Lilium Aurum
Vámbéry Polgári Társulás
Dunaszerdahely
2006

*A könyv megjelenését
a Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma (Pozsony),
valamint a dunaszerdahelyi VALEUR Kft. támogatta*

*Publikácia vyšla s finančnou podporou
Ministerstva kultúry SR
– program Kultúra národnostných menšín 2006*

Tartalom

- [7] Ardamica Zorán: elkéssel; az önmegismerés útján
- [8] Balázs F. Attila: Vers Eszternek; Kamatozik az idő
- [10] Barabás Zoltán: Én a Jóbokért kiáltozom
- [12] Barak László: Rímek, rámák
- [15] Bereck József: Szülő úr, az egyszerű olvasó
- [22] Bodnár Gyula: Koromcsíkok
- [26] Csáky Károly: Pünkösöd; Fohász
- [39] Csehy Zoltán: Hadrianus a Kaszion-hegyen
- [42] Édes Árpád: Felhőben és tűzben
- [45] Fellingner Károly: Minden vers; Hol laknak a sünik?
- [50] Fülöp Antal: BILLI BÁBU és a LOVAK
- [57] Gágyor József: Évszakok
- [58] Gyüre Lajos: Az álmaim; Nincs semmi baj
- [60] H. Nagy Péter: A hűtőszekrény és az evolúció
- [65] Hal'ko József: A félkarú virtuóz
- [68] Hodossy Gyula: Az igazi narancs
- [73] Kulcsár Ferenc: A borotva; Életrege; Kocsma; Niké
- [77] Lacza Tihamér: Beszélő képek, képes történetek
- [83] Mizser Attila: fórszél; sáv
- [85] Ozogány Ernő: Digitévé ad portas
- [95] Péntes István: Úszó szigetek
- [101] Polgár Anikó: Iamosz születése

- [102] Simon Szabolcs: Vámbéry Ármin nyelvi stílusa, közép-ázsiai útinaplója tükrében
- [106] Szőke József: Az ima
- [109] Tóth Elemér: Sajó-parti füzek
- [111] Tózsér Árpád: Palamédész a megkövezése előtt; Prótesziláosz; Danton; A Hütteldorfi Kertész;
- [116] Vajda Barnabás: Tizenöt évvel Nagy Imre újratemetése után
- [120] Z. Németh István: A kiborg éneke
- [122] Zirig Árpád: emlékek vidékét...

ARDAMICA ZORÁN

elkésél

nézem a hajnali hóesést
röpül egy elszállt angyalka
hátba ver-kétszer kocsikulcs
kávé nincs megint elkésél

elszállt a múzsám s angyalom
reggel ötkor az ablakon
bámulok sűrű hóesés
csúszni fog megint elkésél

jutott eszembe számtalan
ahogy néztem a pelyheket
közben szélvédőt vakarok

szép ez a megint elkések
ásítok gyomrom megremeg
asszem ma megint meghalok

az önmegismerés útján

fáradt léptekkel
elzorándokolok
magamhoz

majd visszatérek

hozzám

Vers Eszternek

Ha a csónakringató tónak
nem volna partja,
mint bolond gondolatok,
a víz szétfolyna.
Parttalan vizeknek
ez a sorsa.
Cuppogó sár,
mocskos pocsolya
és vákuumos iszap
vaginája nyelné el tán.

A folyó sem lehet parttalan,
mint délibábot kergető lány.
Légyottra surran,
csacsog, csobog,
malacságokat
vagy titkokat
suttog a víz.
Simul, simogatja, nyalja, csiklandozza
szerelmesen
a part tárulkozó combjait.
Nem gát, nem korlát a part:
Eget vető terelgető
istenadta vad,
vagy szelíd
célok felé.

Kamatozik az idő

Megtérek önmagamhoz
Hisz jól kamatozik az idő
Túl katarzison mámoron
Elmulasztott bűneimet
Elvetélt álmaimat
Nem számolom
Harcot és kudarcot
Őrült vállalásaimat
Találom a toron
Gazdag vagyok
Vagy voltam
Egykoron

BARABÁS ZOLTÁN

Én a Jóbokért kiáltozom

(A Nietzsche-dagerrotípiákból)

Silány idő, arcod
örömébe járni,
élni születtem

e következetlen,
zsarnoki világba.
Férfiként hordtam

Hölderlin divatja-
múlt kalapját,
mígnem kiállítottál

a tűnő sikoly
száraz ágára.
És hagyod, hogy

lelkemre vissza-
kússzanak sötét,
elátkozott utcáid.

Én a Jóbokért
kiáltozom az
erőszak miatt,

de meg nem
hallgattatom,
segélyért kiáltok,

[10]

*de nincsen igazság!*¹
Céda, gyáva kor!
Visszaveszi neved

a bárgyú föld
s az idők végezetéig
sem talál reád

régész vagy ásó.
Íme, *itt állok*
mint európai.

Kiben puszta van,
azt kő s homok
*elnyeli nyomtalan.*²

¹ Jób könyve 19,7.

² Friedrich Nietzsche: A pusztaság lányainál

[11]

BARAK LÁSZLÓ

Rímek, rámák

GONG után, Zalán Tibornak

jó vagy
rossz vagy
nincs mit tenni
az ám
zalán
hol a szuterénbe
hol meg
az égbe kell
lemenni
nem ám a dunába'
– amit húggyal-szarral táplál
temérdek
szürke ágytál
segg(fej)ek
hada –
aranyat keresni...!
ennyi
bőven halálos dózis
akár a harmada

tele van a világ
buzgó takonyaggal
le kell hát számolni
a hánytató
kocsiskonyakkal

dong a sok-sok döglégy
neki megy a szarnak
nagyot toccsan benne
mégse' el nem hallgat

ne hidd hogy másként lesz
sohasem is volt
potentátok sleppje
folyvást fekában
lubickolt
ha ez volt az ukáz
ha csak éppen eszme
gondolatot olvas
mindenik
vagyik a szerepre
ezüstlő zsozsóra
csurran is
cseppen is
csak a fejük kongjon
mint a falióra

zsebre megy a játék
nem pediglen babra
lakájoknak áll a zászló
– meg a falu fasza –
sohasem is volt e népnek
pántlikás tavasza

ami csillog
mind nyálától ragad

ölel
dühös bátyád
nagyemlétségű
herr
elvtárs
barak

BERECK JÓZSEF

Szüllő úr, az egyszerű olvasó

A hatvanas évei elején járó dunaszerdahelyi Szüllő Györgyöt sokan csak a Vámbéry Irodalmi Kávéházból ismerik. Az itt immár hetedik esztendeje rendszeresen zajló könyvbemutató estekről. Mostanra már szinte emblemikus alakja ő az olykor szerény közönségű, máskor nagy érdeklődéssel kísért könyvpromócióknak, irodalmi tereferéknek. Ahol Szüllő úr – ahogy mindenki ismeri és szólítja – rendszerint a hangját is hallatja. Olykor picit szabadkozva, hogy a bemutatott könyvet még nem volt érkezése végigolvasni, illetőleg a vonatkozó műfaj, alkotói stílus, világlátás stb. nem éppen a szíve csücske – ám mindig van méltányoló szava az egészhez. Alábbi beszélgetésünk apropója is ez a szimpatikus kötődés a könyvek világához.

o Ön minek tartja magát: spontán érdeklődőnek, könyv- és irodalombarátnak, szenvedélyes olvasónak?...

– Én mindig úgy mutakozom be olyan helyeken, ahol irodalomról van szó, hogy egyszerű olvasó vagyok, nem különösebb irodalmi műveltséggel, de akit, talán az átlagosnál jobban, gyermekkor óta érdekel a könyvek világa. Olyan családba születtem, ahol ugyan nem sok könyv volt, de ami volt, az számomra értékes olvasmánnyá vált mindjárt, mi-helyt megtanultam olvasni...

o Magánéletének ismerői tudják, hogy közel negyed évszázada portásként, éjjeliőrként dolgozik a COOP Jednota székhelyén. Mivel foglalkozott korábban?

– Az életem korábbi útjáról dióhéjban ennyi mondható el: Szülőfalumban, Feketenyéken kezdtem iskolába járni, a

gimáziomot Galántán végeztem, majd a Nyitrai Pedagógiai Főiskolán természetrajz–mezőgazdasági termelés alapjai szakon folytattam a tanulmányaimat. Akkoriban ilyesmi is létezett. A sikeres államvizsga után azonban a diplomamunkámat már nem adtam le. Pedig sok terminust kaptam rá, hiszen jó egy évtizedig tanítottam Nagymácsédon és Vágán. A hetvenes évek közepén nősültem a Csallóközbe. Aztán úgy alakult a családi életem, hogy a kisfiunkról nem sokkal születése után megállapították az orvosok, hogy valószínűleg mozgássérült lesz egész életére. S akkor végleg föladtam a tanítói pályát. Elsősorban abból a megfontolásból, hogy nincs diplomám, s így bizony alacsony a tanítói fizetés. Akkoriban a tanügyi hatóság ugyan még a Dunaszerdahelyi járásban is foglalkoztatott kiegészítő, teljes végzettség nélküli tanerőket, s nekem is ígértek ilyen állást. De én már nem vártam az üresedésre, nem akartam munka, fizetség nélkül élni. Elmentem portásnak-őrnek a Slovlík gyümölcs- és zöldségfeldolgozó üzembe, majd rövid idő után, ugyanilyen munkakörbe a Nyitrai Magasépítő Vállalat dunaszerdahelyi üzemrészlegéhez. Egyébként jó emlékeim fűződnek az itt töltött három évhez, a vállalat akkor építette a Jilemnický utcai alapiskolát, ahol őrködnöm kellett, szinte karnyújtásnyira az otthonunktól. Ott laktunk ugyanis a szomszédos lakótömbben, az ablakunkból odaláthattam. A munkakörnyezet is tetszett, a keménykötésű építőmunkások általában kendőzetlenül beszéltek társadalomról, politikáról, ideológiáról s egyáltalán a világ dolgairól... Mégis, valamivel nyugodtabb környezet és körülmények után vágyva kerültem aztán 1981-ben a mostani munkahelyemre.

o Családi helyzete, a születésekor maradandó sérülést szenvedett és azóta is folytonos istápolást, gondoskodást igénylő gyermekük is közrejátszott abban, hogy föladta az értelmiségi pálya ambícióját?

– Bizonyos értelemben igen, hiszen a ma már huszonhat éves gyermekünk kiskorában nagyon lekötött bennünket. Előbb a feleségem gondozta teljes odaadással, aki meghosszabbított anyasági szabadságot kapott. Ennek lejárta után azonban munkába kellett állnia, mert a munkaadója nem tudta tovább tartani a könyvelői állását. Tehát valójában a sors intézte úgy, hogy mindketten dolgozhassunk: ő nappal, én éjjel, s így felváltva a gyermekünk gondozását is el tudtuk folyamatosan látni. A fiunknak egyébként születéskor a kisagya sérült meg, ennek következménye a marandó mozgáskárosodása. Az értelmi képessége aránylag jó, gyorsan megtanult olvasni, otthon a lakásban egyedül is képes közlekedni, de nagyobb úthoz már segítségre van szüksége. Korábban, még a közös államban gyakran hordtuk őt csehországi gyógyfürdőkbe, például rádiumos fürdőbe Teplicére, ami után a mozgáskészsége is láthatóan javult. Vele kapcsolatban kicsit sajnálom, hogy a mesék, majd utána a kalandkönyvek világától fokozatosan elcsábította őt a tévé. Persze, ebben is próbálom őt kissé irányítani, de belátható, hogy a döntő szó mindig az övé...

o Önt milyen könyvek búvölték el gyerekkorában?

– Harmadikos elemista voltam, amikor a szüleim megleptek karácsonyra Benedek Elek Magyar népmeséjével. Vaskos, de könnyen olvasható könyv volt, tele szép illusztrációval. A részben iparos, részben földművelő szüleim házában, mint említettem, nem volt sok könyv, de édesanyám kimondottan olvasó embernek számított. Amennyire a háztartási munka és a család ellátása megengedte, szívesen kezébe vett egy-egy Jókait vagy más könyvet. Az aranyembert, emlékszem, mindig lelkesen dicsérte, mondván, az a legjobb Jókai-regény. Így hát én is nekiveselkedtem, de nem csoda, hogy olyan fiatalon sok mindent még nem érttem belőle. Viszont határozottan emlékszem, hogy már ak-

koriban vonzottak az útleírások is. Valószínűleg Németh Imre Őserdők mélyén című könyve tehet erről, melyet szintén a szüleim vettek meg nekem. Ez a könyv engem szinte elvarázsolt, mert Magyar László földrajzi utazóról szolt, aki Afrikában kutatott, a mai Angola területén...

o *Ahogy mondani szokták, ablakot nyitott ön számára a világra?*

– Igen, miként a gyerekkoromban elolvasott többi könyv is. Mert engem lenyűgözött a gyerekkorom világa, a szülőfalumnál találkozó Feketevíz és Dudvág mente a nádas és ártéri ligetekkel, az a térség, melynek az örökös gyermeki kóborlások folytán minden kövét, minden zugát bensőségesen ismertem. Azt hittem róla, hogy az egész világot jelenti. S így voltam az idővel is. Emlékszem, milyen elképedve olvastam a temetőnkben a legrégebb sírkövekre vésett dátumokat. Visszaszámoltam az éveket és megdöbben az tudakoltam nagyapámtól, hogy tényleg olyan régen is éltek emberek? Tőle néhány becses könyvet is örököltem, világlátott ember volt, Bécsben tanulta ki a szakmát, még a Ferenc József-i időkben, jól beszélt németül. A mi családukban egyébként a férfiak mindig fával foglalkoztak, apáról fiúra öröklődött az asztalos- vagy a bognármesterség. Apám ez utóbbit tanulta ki Pozsonyban a múlt század húszas éveiben, s hogy a történelmi érdeklődés megmozdult bennem, abban neki is szerepe volt, hiszen esténként mindig az atlaszokat forgatta, a térképeket böngészte. Később is mindig csodálattal töltött el, hogy az idő milyen mélységes kútjához jut el az ember, ha elkezd kutatni régi iratok között vagy olvassa a vaskos történelmi regényeket. Nagyon szerettem Passuth László könyveit, vagy például máig emlékezetesnek tartom a mi Egri Viktorunk Égő földjét, amely a hatodik századi népvándorlás korába vitt el. S hogy egészen friss példával is szolgáljak, már megvettem

Spiró György Fogság című, ősi zsidó miliőben játszódó vaskos regényét, de ennek elolvasásával meg kell várnom a nyári szabadságom nyugalmasabb napjait.

o *A Pál utcai fiúkat mikor olvasta?*

– Még alapiskolás koromban, filléres kiadásban, de például Verne Rejtelmes szigetét előbb. Miként sok-sok cowboy-, indián- és kalandregényt is. Kicsit meglepett, de örültem neki, hogy Molnár Ferencnek ez az ifjúsági remeke A Nagy Könyv című tévés versenyben egészen a döntőig jutott.

o *Olvasóként a szépirodalmi vagy az ismeretterjesztő művek vonzották, vonzzák jobban?*

– Előszeretettel olvastam mindig az ismeretterjesztő műveket. A földrajzi, történelmi vonatkozású munkák érdekelték a legjobban. A főiskolai tanulmányi szakom folytán például nagyon le tudott kötni az éghajlaton, mindig érdekelt a flóra és fauna, az állatvilág elterjedése, vonzottak a távoli kontinensek, általában a mérsékelt égövön kívüli világ. Számos olyan könyvsorozat van, amely ilyen irodalomnak minősül. Persze a szépirodalom iránti érdeklődés is folyamatosan munkált bennem, és valójában ennek is csupán a pénztárcám, illetőleg a kissé konzervatív irodalmi ízlésem szabott határt. Amikor már kereső ember voltam tudtam könyveket vásárolni, bizony volt mit bepótolnom a klasszikus világirodalmi alkotásokból. A hazai magyar irodalom történéseire valójában már fiatal éveimtől kezdve folyamatosan odafigyeltem. Elsősorban az Irodalmi Szemlében és más lapokban, a nekem tetsző könyveket pedig megvásároltam. Amikor a Csallóközbe kerültem, magától értetődő kötelességemnek éreztem, hogy az itt élő írókat, költőket megismerjem. Elsősorban műveiken keresztül, majd később, a Vámbéry kávéházbeli irodalmi esteken, személyesen is.

o *Mára ezeknek az esteknek elmaradhatatlan, mondhatni törzsvendége lett...*

– Igen, mert hasznosak számomra. Mindenféle szempontból. Még mindig igyekszem művelni magam, mint ahogy a jó pap is holtig tanul. Legalábbis az ismert mondás szerint.

o *A kávéház íróvendégei közül kikre emlékszik vissza szívesen?*

– Elsősorban a hazai magyar irodalom jeleseire, Tózsérre, Cselényire, Dubára, de másokra is. Egyszerűen jó érzés volt szemtől szembe találkozni azokkal az emberekkel, akiket én könyveik és a folyóiratokban közölt írásaik alapján nagyon tisztelek. Például Dubát nagyon kedveltem már régen. A Vajúdó parasztvilág című könyve maradandó élmény volt számomra. Hiszen magam is paraszti környezetből jöttem. Mint már említettem, a kezdeti időkben konzervatívabb felfogású voltam, elsősorban a realista fogantatású művek érdekeltek, az úgynevezett valóságirodalom. Aztán fokozatosan belekóstoltam a modernebb dolgokba is. Bevallom, eleinte eléggé különösnek és nehéznek tűnt ez az újabb, szövegeközpontúnak is nevezett irodalom. De e téren is akadnak kedvenceim. Hamarosan elérem a nyugdíjkorhatárt, aztán talán több időm lesz elmerülni olyan nagy munkákban is, mint például Esterházy Péter vagy Nádas Péter könyvei. Mostanában éppen Nádas frissen megjelent, háromkötetes Párhuzamos történetekje megvételét terveztem. Bár annak is tudatában vagyok, hogy az életkor előrehaladtával a szellemi befogadóképesség valószínűleg csökken, nem olvas olyan sokat az ember, hamar elfárad...

o *Ön nemcsak olvasó, könyvgyűjtő is. Manapság egy sikerkönyvhöz félezer korona alatt alig lehet hozzájutni. Hogy győzi pénzzel?*

– Én eléggé megszállott vásárló vagyok, vannak könyvek, melyeknek egyszerűen nem tudok ellenállni, és előbb-utóbb megveszem őket. S ez ma már bizony nem olcsó mulatság. Sok olyan könyvem van, melyekért ezer vagy kétezer koronánál is többet kellett otthagynom a könyvesboltokban.

o *Nem egy író úgy véli, hogy írásra, szépírássra maga az írott szó ösztönöz, semmint az úgynevezett valóság, amely jobbára csak élni sarkallja az embert... Sokat olvasó emberként az íráshoz sosem érzett késztetést?*

– Harmadikos elemista koromban írtam egy verset Óda a Szaharához címmel. A nővéremnek egészen tetszett... De ezt csak tréfaként mondom. Valójában nem voltak ilyen késztetéseim. Elég hamar felismertem, hogy az én gondolkodásom, ismereteim és képességeim nagyon távol állnak a könyvekből megismert írókétól, ezért elvettem, hogy valaha is ilyennel próbálkozzam. Elhatároztam, hogy végérvényesen csak olvasó maradok.

o *S végezetül: milyen jövőt jósol a könyvnek?*

– Nekem az a véleményem, hogy itt, Európának ezen részén még nagyon sokáig megmarad a könyv. Nemcsak évtizedekről, talán még évszázadokról is beszélhetünk. A műszaki haladás következtében a világ más tájain hamarabb nagyobb teret nyerhetnek az ismeretszerzésnek és a művelődésnek más formái, de olvasók nagyon sokáig még ott is maradnak. Nyugodtan vásárolok én is tovább a lexikonokat, enciklopédiákat. Mert van egy fontos szempont: ha a könyvet egyszer megvettük, az már további kiadást nem igényel.

Koromcsíkok

Néhány lépésnyire a kocsmától, drótkerítésnek támaszkodva álldogált csendben naphosszat Hutu Berti. Senki sem tudta, hány éves, kortalannak tűnt, vén cigány ugyanúgy lehetett volna, mint harminc körüli. Cingár testét nem viselték meg az alkalmi munkák, arcán a szomorúságnak mindig ugyanaz a fátyla feszült, mindig ugyanazzal az üres tekintettel bámult bele a világba. Talán mert nem volt minden egészen rendben a fejében. Legalábbis így mondták nekünk a felnőttek, pontosabban úgy, hogy nem teljesen tiszta. Ennek ellenére nem akadt ember, aki csúfolta, sértegette volna. Tíz-húsz fillérért bárkinek elénekelte az „Állj be, Berti katonának” kezdetű dalt, amelynek még egy sorát tudta csupán, „Jobb dolgod lesz, mint apádnak”. Ezt ismételtette, ha kellett, ha kérték, hosszú percekig. Tőlünk, vásott kölyköktől sem tagadta meg a nótázást, csak fizessünk. Fizettünk. Ha Detvára futotta, amely egy koronába került, a valamivel finobb cigaretta, a Bystrica egyhatvanba, akkor az a pár fillér igazán nem volt sok Berti produkciójáért. Utána büszkén mentünk tovább, nekünk is énekelt.

Gyermekkorom tágas udvarából ma is hatalmasan emelkedik elém egy másik cigány ember, Danyi tagbaszakadt alakja. A közeli ambulancián takarítónőként, de inkább amolyan mindeneként dolgozó Etel néninek segített fát, szemet bekészíteni másnapra, csomag dohányért, általában Taras Bulbáért, egy-egy ebédért, mely ha kétfogásos volt, ő abból egyet csinált, összeöntötte a paradicsomlevest a mákos tésztával, nem cifrázta. Etel néni vasárnapi főztjeinek maradványai ugyancsak egy edénybe kerültek, almáspitéstől. Danyi barátunk az egészet összekeverte és kikana-

lazta. Ha néhanapján többet öntött fel a garatra, féltünk tőle, meg-megkergetett, noha nem kötekedtünk vele, hogysisne, józan fejjel viszont még kártyázni is leült közénk, új szabályt vezetve be, a vesztes, a sparheltről leemelt fazék aljáról, koromcsíkot kapott az arcára. Azt bezzeg soha nem tudtuk, ki hányszor győzött, csak kudarcaink számát összegezhettük, mindenesetre a végén úgy néztünk ki, mint harcban induló indiánok.

Ideidézhetném még Lujzát, a cigány asszonyt, aki a város pereméről, szájában lógó cigarettával, időről időre besétált a városba, összegyűjteni ezt-azt, ami fogyasztható. Rendszeresen megjelent nálunk is, érdeklődött, nincs-e néhány fölösleges fillérünk, krumplink, esetleg valamilyen nyavalyától elhullott, frissen elhantolt baromfi, melyet, ha akadt itt-ott, ő boldogan kikapart, s vitte ebédnek, vacsorának, anyámék hiába figyelmeztették, baja lehet a dögtől – á, nekem, nagysád?! Amikor elsős lettem, a múlt évszázad ötvennegyedik esztendejében, és először néztem, néztünk körül az osztályban, addigi virgonc énünkhöz képest meglehetősen visszafogottan, talán félen is, három lányon mindjárt megakadt a tekintetem, kettőbe nyomban szerelmes lettem, a harmadikra csendje miatt figyeltem fel. Szerényen, összehúzódva ült, mint aki látszani sem akar. Cigány leány volt, Hajnalnak hívták. Persze az, hogy cigány, senkit nem érdekelt, ugyanolyan volt, mint bármelyikünk, csak a bőrének színe más. Az előítéleteknek, a xenofóbiának, a rasszizmusnak nyomát sem tapasztaltuk akkoriban a felnőttek világában, így a miénken is kívül maradt, pedig köztudomású, hogy a gyerekközösségekben mily erős tud lenni a „vadság vonzása” a jóság vonzásával szemben, mégcsak utalnunk sem kell William Golding A legyek ura című regényére. Hajnal elvult magának, senkit nem bántott, senki nem bántotta. Vele ellentétben, már a harmadik-negyed-

dik osztályba járván, Lakatos Miki egyenesen szórakoztató figura volt, többek között egy ügyes mozdulattal benyúlt a szemébe és kifordította, két fehér buborék villant elő a sötétbarna arcából. Majd visszaugrasztotta őket. A horror fogalmát akkor még nem ismertük, ez az volt. Különben adott magára mint jóvágású, vagány gyerek, még az órán is előelhúzta farzsebéből a fésűt. Meglehetősen jól tanult, s ha mégis sűgásra szorult, sügtünk neki, ahogy ő is nekünk, vagy egy-egy grimasszal magára vonta a tanító néni figyelmét, ha más irányból indult a segítség. Miki kifordított szemeiről jut eszembe a szintén kortalannak tetsző Vak Jancsi, aki állítólag egy családi forróvizes balesetben vesztette el a látását még karon ülő korában. Nagy kulccsal a kezében járta a kisvárost, ha jól emlékszem, nem kimondottan fajtiszta fehér kutya kíséretében. Nem, ő nem volt cigány, de lehetett volna gonosz ösztöneink, hajlamaink célpontja, akárcsak sokan mások, a gyengék, a „mások”, ahogy voltak olykor-olykor némely – értelemtől, emberi érzésektől és normáktól elkötött – részek, barbár hordák szemében, akiket minden kor kitermel, egyszer kevesebbet, máskor többet, és támadásaikhoz mégcsak nem is szükséges, hogy gyenge, fogyatékos vagy „más” legyen valaki. Ma már meg tudom fogalmazni, amit kölyökként nem: amikor Jancsi – akit az egész város ismert – a történeteit mesélte, tulajdonképpen megtisztelve éreztük magunkat.

Évtizedek távolából visszanezve, különféle, még a második világháború borzalmainak nyomait is az emlékeikben, lelkükben, testükön viselő emberek természetes, békés szimbiózisában éltünk, amelyben mindenkinek kijárt a tisztelet. Megsüvegelték, az utcaseprőt, a gyepmestert is. Ez útravalónak sem volt akármilyen, legalábbis számomra. Talán ezért döbrent meg és tölt el mérhetetlen szomorúsággal, valahányszor olyasmit hallok, mint a minap: hajnali órán ré-

szegen randalírozó fiatalok utcaseprő roma asszonyakat vertek meg Zólyomban, bevallottan rasszista indítékokból. És a Lőcsén tanuló, iskolájukba, kollégiumukba, intézetükbe tartó vakokat, gyengén látókat újabban vajon milyen indítékokból támadják meg, rabolják ki őket, tepernék maguk alá „nagy legények” a világ fényeitől, a látás áldásaitól megfosztott lányokat, visszaélve kiszolgáltatott helyzetükkel?

Valami valahol nagyon elszakadt. S szakad tovább, a vadság vonzásában élő, sőt a vadság ragadós vonzását mind vehemensebben erősítő médiumok hatása nyomán is, összevarrhatatlanul.

Pünkösöd

„*Piros pünkösöd, juttasd tiszta fényed
Ma is minden bánkódó szívének,
Hogy ki tévelyg kétségbe, homályba':
Világító sugaradat áldja.*”

(Reviczky Gyula: Pünkösöd ünnepére)

Pünkösöd változó ünnep, május tizedike és június tizenharmadika közé esik, a húsvétot követő ötvenedik napra. A görög *pentekosztész*, azaz *ötvenedik* szóból származik. Az esztendő eme jeles napja, a pünkösöd ünnepe is sok mindent magába olvasztott. A *zsidók* például a pészach utáni ötvenedik napon, saboutkor ünneplik az aratás és az első gyümölcsök ünnepét, s ilyenkor ülik a Tízparancsolat adományozásának emlékét is. A *keresztények* a Szentlélek eljövetelére emlékeznek e napon. Az ünnep egyes elemei azonban – mint például a pünkösdi királynéválasztás, a zöldághordás – régebbi gyökerűek, egészen a *pogány időkig* nyúlnak vissza. A pünkösdi időszak ugyanis „*alkalmasnak bizonyult a tavaszi és a nyári napforduló ősi európai szokásainak és hiedelmeinek a továbbélésére*”. (Tátrai Zs., 1981:285.)

A jeles napokhoz a magyar nyelvterületen olyan szokások fűződtek, mint a *pünkösdikirály-választás*, a falujáró köszöntés, azaz a *pünkösödülés*, illetve a mágiával egybekötött *királynéjárás*.

Bálint Sándor említi, hogy az ősi tavaszi-nyári ünnepek az európai népek megkeresztelkedésével leginkább a pünkösödhöz tapadtak. Az egyház ezt aztán keresztény tartal-

lommal töltötte meg: „*A tavaszi virágzásban mintegy a Szentlélek ajándékát hirdette a híveknek.*” (Bálint S., 1989:336.) A megkeresztelkedett pogány népek azonban sok helyen egészen a XX. század elejéig a pünkösdi király és a pünkösdi királyné választásával, illetve a már csaknem értelmüket vesztett szertartásokkal akarták a tavasz eljövetelét, a termést és a szaporodást biztosítani. Aztán keveredtek a népszokásokban, a népi vallásosságban a szent és a profán elemek. A tavasz jelképének, a zöld ágnak pünkösöd hajnalán való kitűzése bibliai magyarázatot is kapott, amit ékesen bizonyít a Balint Sándor közölte XVIII. századi kéziratosszöveg református köszöntő:

„*Régen a Noé galambja,
Hogy megszűnt a vízözön habja,
Bárkának ne lenne rabja,
Zöld ágat vitt be ő szája.*”

*Én is azért mint zöld ággal,
Béköszönök hosszánával.
Legyen az Isten e házzal.*”
(Bálint S., 1989:341.)

A mágikus célzatú tavaszköszöntés, illetve a zöldághordás emlékeit egyébként egészen a *római mitológiáig* visszavezethetjük. Vannak régi emlékeink a pünkösdikirályné-járással kapcsolatban is. Móser Zoltán utal Pieter Brueghelnek Bécsben látható *Gyermekjátékok* című festményére, amelynek egyik jelenete épp a lányok pünkösödölését ábrázolja. (Móser Z., 1998:48.)

Az ünnep történetével sokat foglalkozott *Ipolyi Arnold* tudós püspök is. Az ősi magyar hitvilág kutatója pünkösöd dramatikus népszokásában a „*nyár megjöttének ünneplését*”, az évszaknak a tél fölötti hatalmas győzelmét látja, s

körül: „*eljött, eljött piros pünkösöd napja; itt van, itt van szabadulás napja*”. (Jókai M., 1856/1.1.)

Egy másik helyen ugyancsak Jókaitól olvassuk, hogy a Dunántúl egyik településén „*Piros pünkösöd napján összegyűlnek a faluházánál a helység vénei, mint illik, az isteni tisztelet végzetével, s rendet tartanak a végbeviendő pünkösdi király választására*”. Aztán a mezőre mennek, ahol a lovas legények színt vallanak rátermettségükről, hogy el lehessen dönteni, ki lesz közülük a pünkösdi király. „*A mezőre érve – írja Jókai –, kisbíró uram kilovagol a piros zászlóval a határhalomhoz, letűzi azt oda; s ekkor a lovas legényeket mind sorba állítják. Bíró uram megfeddi őket előre, hogy le ne essenek a lórul, meg hogy egymást le ne taszigálják, és hogy azután becsületére váljanak a helységnek, valami idegen el ne kapja előlük a pünkösdi királyságot.*” A nyertes „*ráró diadalmas lovagjának virágokból és hosszú szomorufűz ágakból font koszorút tesznek fel a kalapjára s mint a pünkösöd királya, ő kezdi meg a táncot az esteli multságban*”. A király egy évig minden lakodalomba, ünnepélyre hivatalos volt, a kocsmában ingyen rovásra ihatott, s az elfogyasztott italát a község fizette. Lovát, marháját köteles volt más őrízni, s ha netán kisebb vétséget követett el, a testi büntetés őt nem illette. (Jókai M., 1856/19. 1–3.)

A szakirodalomban is bőven olvashatunk tájegységeink pünkösdi szokásairól. A pünkösdi királynét *Somogyban* például *cucorkának* nevezték. 4–7 év körüli kislány volt ő, akit az 5–12 főből álló, nagyobb lányok alkotta pünkösödülő csapat kísért házról házra. Az itteni gyűjtések során még nemrégiben is felbukkant a pünkösödülő énekében a terménynövekedésre (konkrétan a kenderére) utaló szövegrész, akárcsak – mint majd látni fogjuk – más vidékiekében is, vagy az Ipoly menti-ekében a lányok növekedésére irányuló kívánság:

„*Elhozta az Isten piros pünkösöd naptyát,
Mi is möghordozzuk a szép kis Cucorkát.
Ekkorára nyűjjön a kétök kendőre!*”
(Király L., 1995:66.)

A pünkösödnek a *Csallóközben* is régi szép emléke a királynéjárás s a pünkösödülés. Errefelé egy bábut öltöztettek fel királynénak, s azzal jártak házról házra. Tánc közben azt magasra emelték, s mágikus cselekedetüket ezzel az ugyancsak terméjszóslásra utaló szöveggel kísérték: „*A kendtek kendere ilyen nagyra nőjön ni!*” Majd az alábbi szép köszöntővel búcsúztak:

„*Légyen földeteken gyümölcs, bor és búza,
Az új Messiásnak kibimbózott ága,
Júda nemzetségnek királyi pálcája,
S király-koronája.
Szálljon házatokra az egek harmatja,
Mint azelőtt szállott az apostolokra.*”
(Marczell B., 1997:51.)

A *zoboralji Gímesen* a pünkösödülő rózsából font virágka-pu alatt viszik a királynőt végig a falun, akinek párta van a fején. A szokáshoz kapcsolódik az alábbi ének is:

„*Elhozta az Isten piros pünkösöd napját,
Mi is meghordozzuk királyné asszonykát!*

*Piros pünkösöd napján mindenek újulnak,
A kertek, a mezők virágba borulnak.*

*Még kicsike vagyok, mondenfelé hajlok,
Szüleim kertében most nyilni akarok.*

*Ki akarok nyíltni, mint pünkösdi rózsa,
De ki nem nyílhatok, csak úgy illatozok.”*
(Móser Z., 1998:55–56.)

Balassa–Ortutay *Magyar néprajzában* olvashatjuk, hogy „a lányok szervezete nem volt olyan pontosan szabályozott, mint a legényeké”, bár a régebbi feljegyzések szerint a pünkösdi királyné egy évig a leánycsoport vezetője lett. (Balassa I.–Ortutay Gy., 1979) A nagyobb lányok királynéválasztási szokása azonban a későbbiekben gyermekjátékká, paraszti színjátszássá voáltozott. A *Középső-Ipoly menti* falvakban is csak *Ipolykeszin* emlékeztek halványan arra, hogy „valaha a férhőadó lányok egymás közül választottak egy királynét”. Ezt aztán szépen felöltöztették akár egy menyasszonyt, és végigvezették a falun.

Az ünnepre vonatkozó legrégebb adataim *Ipolybalogról* valók. Itt pünkösöd előtt két héttel a lányok apraja-nagyja összegyűlt a megadott helyen, hogy „királylányt” válasszanak. A kiválasztott, tizenkét éves lánnyal aztán jól megtanították a „királytáncot”. Pünkösdvasárnap ebéd után annál a háznál gyülekeztek ismét, ahonnan a királylányt választották, s a falu egyik végéről megkezdték a „királyjárást”.

A királylányt, aki szép fehér ruhába volt felöltöztetve, két nagyobb lány vezette karon fogva. Minden házhoz bementek, mindenütt énekeltek, s az udvaron eljárták a táncot. Szereplésükért tojást, pénzt és szalonnát kaptak. Mikor végigértek a falun, ismét a királylány házához mentek, ahol a gazdasszony nagy lábasban megsütötte a tojást és a szalonnát, s ebből minden szereplő kapott. Az udvaron hosszú sorokban ültek a lányok, úgy vacsoráztak. A pénzen cukorkát vettek, amelyből a királylány kapta a legtöbbet. Vacsora után ismét táncoltak. Ekkor már a fiúk is ott lehettek. A királyjárást *Ipolybalogon* az egész falu nagy tiszteletben tartotta.

Egy másik adatközlő szerint ugyanitt pünkösdhétfőn jártak a kislányok adománygyűjtő útjukra a „fölcifrázott” királynéval, akinek előbb virágból font koszorút tettek a fejére. Természetesen minden évben más királynét választottak.

A szereplők megnevezése és a játékmenet alapján elmondhatjuk, hogy a pünkösödülésnek az *Ipoly* mentén is több típusa volt. A fenti leírt szokáson kívül az egyes adatközlők *Ipolybalogon* is emlékeztek arra, hogy „királyjárás-kor” a lakodalmi menet analógiájára menyasszony és vőlegény is szerepelt a dramatikus játékban; pontosabban: egy királyt és egy királynét választottak a fiatalok közül. Ennek részleteire az itteniek ugyan már nem emlékeztek, de *Ipolyi* fent idézett szokásleírása épp a király és királynő közös szereplését, falujárását mutatta be. Ha a mai gyűjtések alapján összehasonlítjuk a játékok menetét, a szereplők számát és az énekelt dalok szövegét, láthatjuk, hogy e tekintetben a *Középső-Ipoly* mente egyes községeiben is némi változatok fordultak elő. A termékenységvarázsló szokásból ugyan valamennyi helyen adománykérő szokás lett, ezek tartalma mégsem azonos.

Ipolybalogon 12 éves volt a kiválasztott királylány, akit két nagyobb lány vezetett karon fogva a sor elején. Újabb kettő adománykérés céljából kosarat vitt, s mellettük még sok apró kislány is volt.

Ipolykeszin az ének alatt mindig csak egy lány táncolt a menyasszonnyal, *Ipolynagyfalun* viszont a kislányok valamennyien megtáncoltatták a királynét. (Csáky K., 1987: 151–154.)

Drégelypalánkon pünkösdvasárnap 10–12 lány ment együtt. Két nyolc-tíz éves kislány vőlegénynek és menyasszonyak öltözött. Az egyiknél kosár volt, amelybe a tojást szedték; a másikinál zsebkendő volt, ebbe meg a pénzt gyűjtötték. A faluban három csoport is járt: egyik *Palán-*

kon, a másik Kosdon, a harmadik pedig Drégelyen. (Jancsovics Istvánné Urbán Margit, 1920. 2004.)

Ipolynyéken a „menyasszonyval”, akinek pütkösi rózsából volt a „koszorója”, csak négyen mentek. Ezek is csupán a szomszédokat keresték fel.

Inámban a királyné egyedül ment a menet élén. Föléje egy lány selyemkendőt tartott. Ének alatt itt a „kapujátékot” játszották, s a királynéval is táncoltak.

A termékenységaráztató szokásra, például a királyné fel-emelésére – ami arra irányult, hogy a kender nagyra nőjön – adatközlőink már nem emlékeztek. Talán csak az inámiak ének utáni párbeszédéből következtethetünk ilyen régi célzásokra. A gazdasszony mondta ebben a faluban többek közt az alábbiakat:

„Itt van a pütkösi tájás, fogyasszatok egészséggel!”

„Köszönjük szépen!” – válaszolták a lányok, mire a gazda még hozzátette:

„De mind megegyétek ám, hogy nagyra nőjete!”

Az Ipolytól északra eső községekben – *Kelenyén, Ipolyfődémesen* – a pütkösdülés szokásaira a megkérdezettek már nem emlékeztek.

Változatosak a pütkösdülő énekek szövegei és dallamai is. A gyűjtött területről csak a *Balogon* és a *Keszin* lejegyzett dalok azonosak. A balogi ének szövege így hangzott:

„Ma vagyon, ma vagyon piros pütkösd napja,
Holnap léssen, holnap léssen a második napja.
Jól megfogjad a lovadnak szíját,
Ne tapossa a pütkösi rózsát.

Még én élek, feketébe' járok,
Ha meghalok, senkit se gyászolok.

*Az uccába' kerek táncot járok,
Anná jobban szeretnek a lányok.*

*Megüzenem az édesanyámnak,
Engem híjjon Fehér Ilonának.
Úrfiak is jönnek látásimra,
Majd kivisznek a nemes uccába.”*
(Csáky K., 1987:155–15.)

Az általam gyűjtött fent idézett dal szövegét egyébként már Schoen Arnold is lejegyezte 1908-ban, s ez *Palóc népdalok* című kötetében is megjelent. (1911:18–19.) Ugyancsak felkutatta a szokásszöveget Manga János az 1930-as, 1940-es évek fordulóján (EA:509:5.), s ha a három gyűjtést összevetjük, elmondhatjuk, hogy köztük nincs lényeges különbség.

Hogy a pütkösdülő énekek szövegei rendkívül változatosak, azt az *ipolynyékiek* dalocskája is igazolja. Pütkösdülőjükben népszokás-, népdal- meg gyermekjátékszövegek és dallamok kapcsolódnak egymáshoz. Az utóbbi faluban lejegyzett dalocska szövege így hangzik:

„Mámma vagyon, mámma vagyon
Piros pütkösd napja,
Hónap léssen, hónap léssen
A második napja.

Kejj föl, János, fújd meg a sípot,
Hogy vigaggyon a menyasszony.
Szita, szita, péntek,
Szerelem csütörtök,
Dob szerda.”
(Csáky K., 1987:156.)

Szövegbeli elétérst látunk az ipolynagyfalusi dalocskában is, amely így hangzik:

„Mámma vagyon, mámma vagyon,
Piros pünkösöd napja,
Holnap leszén, holnap leszén
A második napja.

Pépú, pépú, kukorica, kukorica,
Pál mesterné lánya,
Jól megfogjad, jól megfogjad
A lovad zabláját,
Ne tipeggye, ne tapossa
A pünkösdi rózsát!”
(Csáky K., 1987:156.)

Az előbbikétől egy kicsit megint csak eltér – dallam és szöveg tekintetében is az egykori inámi pünkösödülő ének. Íme ennek változata:

„Ma vagyon, ma vagyon
Piros pünkösöd napja,
Holnap lesz, holnap lesz
A második napja.

Jól megkössed, jól megkössed
A lovadnak szárát,
Ne tipeggye, ne tapossa
A pünkösdi rózsát!

Szökjetelek, lányok,
Ha virágok vagytok,
Csüng-büng aranykoszorútok.

Varga, varga, Balázs varga,
Varrjál nékem egy cipellőt!

Még én élek, feketében járok,
Ha meghalok, a föld alatt
Kerek táncot járok,
Annál jobban szeretnek a lányok.”

A szöveget az Ipolynyéki Alapiskola folklórcsoportjának közlése alapján jegyeztem le az 1980-as évek elején. A dalocskát Bojtos Jánosné pedagógus gyűjtötte Inámban.

2004-ben egy újabb szövegváltozatra bukkantam az Ipoly bal partján települt Drégelypalánkon. Jancsovics Istvánné Urbán Margit (1920) adatközlése így hangzik:

„Imi vagyon, imi vagyon
Piros pünkösöd napja,
Hónap leszén, hónap leszén
A második napja.

Pépú, pépú, kukorica pépú,
Pál mesterné lánya,
Jól megfogjad, jól megfogjad
A lovadnak szíjját,
Ne tipeggye, ne tapossa
A pünkösdi rózsát!

Ihol jöve, ihol jöve
Pál mesterné lánya,
Vilolaszín a ruhája,
Gyöngyös koszorúja.”

A magyar nyelvterületen egyébként – Kerényi György közlése szerint (1982) – három pünkösödülő dallam és szö-

veg szokásos. A fentiek a palóc vidéken énekelt gyermekdalszerű pünkösdi énekek gazdag változatát igazolják. A szokást errefelé „*mavagyonjárás*”-nak is nevezték.

Irodalom – forrásmunkák

- Ág Tibor: *Az Ipoly mente népzeneje I–II.* Hét, 1980/7–18.
Balassa Iván–Ortutay Gyula: *Magyar néprajz.* Budapest, 1979.
Bálint Sándor: *Karácsony, húsvét, pünkösöd.* Budapest, 1989.
Csáky Károly: *Hallottátok-e már hírét?* Bratislava, 1987.
Ipolyi Arnold: *Magyar mitológia.* 144–264. In: *Az ősi magyar hitvilág.*
Szerk.: Diószegi Vilmos. Budapest–Bratislava, 1971.
Jókai Mór: *Történeti tünemények.* Vasárnapi Ujság, 1856. január 6. (1. szám). CD-változat, 1. p.
Jókai Mór: *Hogyan mulat a magyar nép piros pünkösöd napján?* (A pünkösdi király, A pünkösdi királyné).
Vasárnapi Ujság, 1856. május 11. (19. szám). CD-változat, 1–4.p.
Király Lajos: *A kalendáriumi jeles napok népszokásai Somogyban.*
Kaposvár, 1995.
Manga János: *Ipolybalogi néprajzi gyűjtések.* Néprajzi Múzeum
EA:509. 3–6. p.
Marczell Béla: *Naptár és néphagyomány. Csallóközi népszokások.*
Dunaszerdahely, 1997.
Móser Zoltán: *Május. Pünkösöd hava.* Csíkszereda, 1998.
Schoen Arnd: *Palóc népdalok* (Ipolybalog). Budapest, 1911.
Tátrai Zsuzsanna: *Pünkösöd, Pünkösdi királynéjárás, Pünkösdi királyság, Pünkösödölés* (címszavak). 285–290. p.
In.: Ortutay Gyula, főszerk.: *Magyar Néprajzi Lexikon 4.* Budapest, 1981.

CSÁKY KÁROLY

Fohász

(Egy Isten-szolgához)

*Uram,
te sosem kényszerítettél bennünket,
hogy kövessünk mindenáron,
s kössünk törekeny békét veled,
mert a te törvényed másképpen szól,
s tudod,
mennyit ér
a szabad-
aka-
rat.*

*Uram,
te nem kívánod,
hogy ültessünk virágot
befagyott folyók fölé,
kertedben gyomot gyomláljunk
virágzás után,
tavaszt dicsérjünk
hóesésben.*

*Uram,
tudom,
nem szereted a békétleneket,
de sosem kívántad
az ölelkezést
ökölbe rándult kezekkel
s a kézfogást
ostort szorongatván.*

*Uram,
mondd el mindennap az ígét,
világosítsd meg gyakran
a mi elménket,
mert sok itt
az álruhás hívő,
a kabátforgató bitang,
és nem pirulnak
hamis prófétáink orcái,
ha kovásolgatnak erényt a bűnből,
gyaláznak ártatlanokat
éremkeresztjük reményében.*

CSEHY ZOLTÁN

Hadrianus a Kaszion-hegyen

A Kaszion-hegy csúcsán látták az istent.

A császár szinte húgyhólyag-fakadásig itta
az ismerős mohóság félelmes, bőrző borát,
s egyszerre érezte teste, s a tegnapi ölelt test
minden sejtjét, csontocskáját, a még köpülődő spermát,
a pépes, forró, borsos salakot, az erek szövetét,
mely a vér titkait szállítja a fiatal, parázna combokig,
s tüzet küld a bőrig, aztán lassan vissza.

A szolgát (fiatal volt vagy öreg?) a halántékán
érte a villám: ha elképzeled,
az igazságot mondod.
Az állat még ott feküdt,
a szadisztikus rituálé melegében,
a torkát az imént metszették el egy többszörösen
összetett szó határán.

Még élt, s kibuggyant belein zenélt a szél,
ó hárfája testi bajoknak,
ó együgyű törvényeink elevensége,
vérezd át a táj egészét, s mi,
az unott, nőttön-növő fák
mától csak a föld alatt nővünk tovább,
s ha emberi csontig érünk,
lassabban ringatjuk biztos porladásba.

Felhőben és tűzben

Ige: „Amikor a hajlékot fölállították, felhő takarta be a hajlékot, a bizonyosság sátrát. Estétől reggelig pedig tűz alakjában volt a hajlék fölött. Így volt ez mindig: felhő takarta be, éjjel pedig az, ami tűznek látszott. Valahányszor fölszállt a felhő a sátorról, elindultak Izrael fiai... Az Úr parancsa szerint indultak el, és az Úr parancsa szerint ütöttek táborn.” (Mózes 4. könyve 9, 15–18.)

Petőfi Sándor *A XIX. század költői* című versében azt írja: „Ujabb időkben isten ilyen / Lángoszlopoknak rendelé / A költőket, hogy ők vezessék / A népet Kánaán felé.” A szabadságharc lánglelkű költője így látta a maga küldetését az adott történelmi korban. De honnan is származik ez a kifejezés? Mi volt valójában ez a *tűzoszlop*? Sok hívó, s talán még több kíváncsi kételkedő tette már föl magának ezt a kérdést, és próbált meg rá a maga módján válaszolni. Sokan vélték, hogy valamilyen vulkanikus jelenség lehetett. Mások a mocsári lidércfényhez hasonlónak tartják, de megnyugtató választ eddig senki nem adott a „milyen” kérdésre. Még a Szentírás sem mond konkrétumot vele kapcsolatban, hisz a felhő eleve megfoghatatlan, a tűzről is azt mondja, hogy olyan, „ami tűznek látszik”. Talán éppen azért, mert ebben az esetben nem is annyira a *milyen* a fontos, hanem a *miért*. Az Isten így védi az ő népét, amelyik még csak éppen elindult a Kánaánba vezető úton, attól a sok veszedelemtől, amit a környezet és néha ők maguk jelentenek a pusztai vándorlás során. Védelem volt a szó szoros értelmében mindjárt az út kezdetén, amikor az egyiptomiak üldözőbe vették őket. Ekkor azt olvassuk, hogy a felhőoszlop,

amely addig előttük haladt, fölemelkedett, és mögéjük ment, odaállva a nép és a fáraó seregei közé. De védelem volt ez önmagukkal szemben is, hogy ne a saját fejük után menve esetleg zsákutcába fussanak. Az Úr adott jelt az indulásra, és Ő jelezte a megállást is. Ő mutatta az irányt is, hiszen az ilyen út tele van veszélyekkel és csábító kísértésekkel. Egy-egy kívánatosnak látszó oázis vagy messziről hívogató hegycsúcs az esetek legtöbbszörében valamilyen pogány bálványisten tiszteletének helye volt, ahol a nép könnyen lépre mehetett volna a buja termékenység kultusz csábításai következtében. A puszta, a sivatag meg a démonok lakhelye, ami rettentő lett volna az Isten vezetése és jelenléte nélkül. Így is estek kétségbe, zúgolódtak türelmetlenül, és lettek csábító kívánságok áldozataivá. Mert ez a jelenlét Isten kegyelmének a jelenvalóságát is mutatta, amely az emberi esendőség vagy gyarlóság ellenére is elérte célját.

Milyen jó lenne – gondoljuk sokszor –, ha ma is ilyen felhő- és tűzoszlop jeleznék nekünk az utat, vagy legalább az Isten jelenlétét! Vagy Petőfinek van igaza, és Isten „rendelé a költőket, hogy ők vezessék a népet”? Kétségkívül a mai kornak is megvannak a maga üstökösei, „sztárjai”, akik új trendeket, divatokat, hóbortokat hoznak. Ilyen választásos időkben a politikusok válnak nagyon populáriszra, akiket a nép szava és szavazata sokszor istenekké tesz, de legtöbbször hamar kiderül, hogy a nép szava azért nem az Isten szava. A kisistenekként tisztelt politikusoknak is eltorzul a képük, amikor ki kell kanalizálniuk fenékig mindazt, amit megfőztek. Az istenadta népnek is nehéz lenyelni a keserű pirulát, a rossz választás következményeit. Mert hamis istenek, önjelölt megváltók és kéretlen próféták ma éppúgy vannak, mint régen, s nem kell nagy jövőbe látónak lenni ahhoz, hogy bizton állíthassuk: holnap is lesznek.

Hogyan ismerhetem meg akkor valóban az Isten szavát? Ad-e még ma is vezetést, ahogy ezt régen a pusztában tette? Hadd álljanak itt most Ady Endre szavai *Az Úr érkezése* című verséből: „Mikor elhagytak, / Mikor a lelkem roskadozva vittem, / Csöndesen és váratlanul / Átölelt az Isten. / Nem harsonával, / hanem jött néma, igaz öleléssel.” Jézusnak a keresztfán a világra kitért karja volt ez az ölelés. Az Ő szavában az Ige szól hozzánk, aki testté lett, akiről a zsolnáros az mondja, hogy „mécses lábam előtt és ösvényem világossága”. Ő tanítványainak azt mondta: „Aki engem lát, látja az Atyát.” (Jn 14, 9.)

A szerző református lelkész

FELLINGER KÁROLY

Minden vers

(Tóth Elemérnek, a költészet előestéjén)

Minden vers egy kis kulcs,
a nagy titok kulcsa,
olvassad el, Jancsi,
olvassad el, Julcsa.

Köszön Szép Ilonka,
üdvözöl hálásan,
drága anyanyelvem
székelykapujában.

Varázsszőnyegemen,
hulló falevélen
magyarul társalog
az őszi szél vélem.

Barlangjába enged,
s mit ad a kerek ég,
irigyen süti le
szemét a fényesség.

Minden vers egy kis kulcs,
ez a titok nyitja,
könnyeit a nagy ég
vissza-visszasírja.

Tóth Elemér: Hol laknak a sünik?

Tóth Elemér az 50-es évek végén érkezik a csehszlovákiai magyar irodalom előszobájába. 3 verseskötete a szülőföldre való ragaszkodás jegyében íródik, mindenáron megpróbál hű maradni Tompa Mihály hagyatékához. A hazulról hozott szülőföld szeretete, dimbes-dombossága azonban, akár egy nehéz hátizsák, nemegyszer, idézve Pilinszky Jánost, összevissza kaszabolja a hátát.

Így válik gerincessé, ellenállóvá a költő. Szabadon és függetlenül tud levegőt venni, még Pozsonyban is.

*„A jég elverte a szőlőt,
hordóim üresen kongnak.*

*Három tele aggodalommal.
Ez szép,
így szép.”*

Írja egyik versében. A bánatos hang egyszerre átcsap derűbe. A megoldás, maga az aggodalom, a féltés átélése és tudatosítása. Felelősségteljes költészet ez. *„Felkelnek a nem járt utak / s odaballagnak a költő lába elé.”*

A 60-as évek sajátos életérzései hatják át novelláskötetét, a *Sárga, mint a napot*, és az 1969-ben megjelent *Kérgek* című verseskötetét. A honvágy már nem csupán a régmúltat, hanem a jövőt is megidézi. A költő már *„egészen olyan, mint egy ember”* s mégis titokzatos lovasként próbál küzdeni az elidegenedés, az elgépiesedés ellen, mert *„álmot aggatótt a kerítésekre, dalt bújtatott nyelvünk alá, örömet szívünk kisöpört kamráiba.”*

Tóth Elemér, a költő, ahogy elődje, József Attila, talán éppen a Dunát bámulva, mely maga a múlt, jelen és jövő, a dinnyehéj helyett megtalálta az egyszerű kavicsot.

A kavicsot, mely csak reá várt, a legszebbet, a legdrágábat. És volt ereje elhajítani. Kacsázni vele. Újra csak Pilinszky gondolataival élve, úgy elhajítani, mintha csak a szívet hajította volna el. Tóth Elemért a hiány a csillagokig repítette. *Csillagrózsa* kötetéről Zalabai Zsigmond azt írta, *„gyógyír a sebre”*. Csintalan, fésületlenül természetes és igaz versek ezek. Az történik, ami Antonioni *Nagyítás* című filmjében. A tenispályán pantomimosok játszanak. A kerítésen kívülre ütik a labdát. A kétkedő művész pedig visszadobja. Valahogy ezt cselekszi Tóth Elemér is. Ettől a pillanattól fogva hallani a labda pattogását. És nem csupán a filmben, hanem a versekben is.

Tóth Elemér verseskötetével, a *Csillagménessel* 1976-ban egy iskolai író-olvasó találkozón ismerkedtem meg. Én, a 12 éves fiú ekkor döbbsentem rá, hogy ilyen verseket én is tudok, én is szeretnék írni, mármint ilyen klassz verseket. A verssorokat sajátjaimnak éreztem. A ritmus és az ütem önfeledt játékba hívott. A magyar nyelv virágoskertjében jártam ekkor. Ez az érzés megmaradt bennem a mai napig is. Ezek nélkül a versek nélkül talán el sem jutottam volna Nemes Nagy Ágnes verseihez, Pilinszky János tükörországaiba.

Az 1988-ban megjelent válogatott verseskötete, az *Őszi kert* és Simkó Tibor *Tikirikitakarakja* a gyermekköltészetünk csúcsa mind a mai napig. Tóth Elemér megint ír, újra közöl. A 2002-ben megjelent mesekönyve a *Mese az aranykalapácsról* után újra egy parányi felejthetetlen kavicsra lelt, hogy majd a Dunába hajítsa azt.

A *Hol laknak a sünik?* méltó folytatása az életműnek. A versekből és a mesékből sugárzik a jószándék, az önzetlenség. Egyfajta folytatása ez Móra Ferenc *Kincskereső kisködmöné-*

nek. Ott kezdődik, ahol amaz végződik, vagyis hogy a szeretet az élet.

Tóth Elemér amikor ír, megpihen az idő rohanó hintáján, felnyergelve a felejtés szárnyas paripáit. Egyszerű hősei csodákkal bírók, ugyanis egyszeri emberek. Ahogy Móra Gergője rádöbben, hogy a jótündér a szívben lakozik, úgy mondja nagyapó a kíváncsi Marika kérdésére, „hol laknak a sünik? Hát ott, ahol a jó emberek élnek.”

Ebben benne van a hétköznapi emberek bölcsessége és csavaros észjárása egyaránt. Aki elolvassa ezt a könyvet, legyen az gyermek, vagy felnőtt, az elhiszi és nem csupán elképzeleli, hogy a hitnek és a szeretetnek megtartó, már-már emberfeletti ereje van. Valahogy megérezzük magunkban a jót. Megtisztulva úgymond elhisszük, természetesnek vesszük, hogy a mélyben töretlen az egység, hogy alapvetően jónak és a jóra születünk. Azt is mondhatnám József Attila szóhasználatával, alapvetően tisztességesek vagyunk, amikor Tóth Elemért olvasunk.

Tóth Elemér gyermeki lélekkel megáldott ember. Versei őszinték, meséi mécesst gyűjtanak a mindennapok csoda-barlangjában. A magyar nyelv igazi mestere ő. Ahogy az ajánlásban is olvasható, „nyelvi lelemény, pazar természeti leírások, formai gazdagság, életöröm, önfeledt gyermeki játékoság” jellemzi.

Tóth Elemérnek nem tud nem hinni az olvasó. Mert ő is bízik az olvasóban, játszótársban, „az egyszerűség szivárványszínű pántlikájában”, az igazság győzelmében. Bár ő a lélek bűvára, versei, meséi mégsem érzélgős könnyzuhatagok. Az őszintesége védi meg ettől. Az olvasó nyugodtan álmodozhat, hiszen a jó elnyeri méltó jutalmát, a rossz pedig méltó büntetését. Álmodjunk hát mi is ! Hogy is írja Truman Capote „*aki nem álmodik, az éppen olyan, mint aki nem verejtékezik: a mérgező anyagok benn rekednek a szervezetében*”.

Tóth Elemér valamennyi verse, meséje egyfajta kulcs, mégpedig titoknyitó. Kitarul Ali baba barlangja, az anyanyelv székelykapuja, a szív melegsége, a bújócskázó sóhaj felrepíti a hulló falevelet, mint Aladdin varázsszőnyegét, hogy arról nézzük a sünik és a hangyák mindennapjait.

Tóth Elemér mesekönyve karácsonyi ajándék. Beleillik a Kincskereső kisködmön belső zsebébe. Ajándék a magyar nyelv, s vele együtt az anyaország karácsonyfája alá. Melengető sündisznóbunda. Most aztán hadd fordítsa ki, aki akarja.

BILLI BÁBU és a LOVAK

(Egy *scherzo-író panasza*)

...scherzomat írva jelzem is rögtön, hogy scherzókat csupán – lazításul – rendszerint két, komolyab reklám-textúra között írogatok; mint pl. Ezt is... Az egyik textúrám pl. éppen a felfutó „Fakitermelő és -szállító Vállalat” számára íródott, amely egyéb – textúrám által is! – felfuttatott cégek közt, szintén klientúrámba tartozik...

Scherzóban egyebek közt megemlítem a köztem és Colombo közt fölmerült nézeteltéréseket; tanúul híva az olvasót, bár azt is mondhatnám: nyilvánosságot az erőszak ellen... Persze, nem a múlt század '70-es ('77-es) éveinek hangján vagy értelmében, mikor – mint tudják – a mit sem sejtő és mindenkor jóindulatú nyilvánossággal játszották el az erőszak szerepét... Nem, odáig azért (Chartások, miegymás) nem tolnám fel magam; köztem és Colombo közt egyébként is nagyobb horderejű a kérdés... A kor hangján kívánok szólni az olvasóhoz, hadd tudja meg a Világ, hogy én – mint: jómagam – Colombóval ellentétben, mindig is a humanitás, a civilizáció, aztán a haladás szabadelvű elvét képviseltem, s mindig ott állok ma is, ahol a dolgok „éppen most változva történnek”. (Az utóbbi drámaelméleti kifejezés, lásd: Bécsy T. munkáit) Köztem és Colombo között tehát nem babra megy a játék...!

Scherzomat írva, az utcáról, azaz a Kossuth tér felől berregés-búgás, azután zúgás-berregés, majd búgás-berregés-zúgás fel-felszökő fortisszimói mossák körül a toronyház hetedik emeletét, méltó cáfolatául Colombo nézeteinek, a minden gátat s jóízlést elsőprő panteizmusának... Még reggel, a scherzoíráshoz készülve, a téren át mentemben, majd

föltankolva magam három dobozka Extra Light DALILÁ-val, jöttömben láttam, hogy a téren a „Legjobb Sportmotor-kerékpárokat Gyártó-s-értékesítő Legjobb Vállalat” ütötte fel reklámsátrait; overallos fiúk (bár lehet, hogy lányok is), fejüket gömbforma (bukó?) sisakokba rejtve a kor hangján búgatják-futtatják a motorokat a futópályává átrendezett tágas aszfalton: emelkedőkön, műúrkokon által, még egy nyaktörő libikókán is – a sokaság ámulatára – áthajtanak...; bár igaz, a cégzászlókkal felzászlózott sátorok közt, ott állt egy Pazar vörökeresztes sátor is, fölszerelve minden jóval, amit csak a modern gyorssegélyezés kínálhat – már ha szűkség volna rá... És történik mindez egy... mit mondjak, hatalmas?... igen egy akkora BÁBU talapzata körül, mint egy toronyház!... (amely BÁBU képezi majd a köztem és Colombo közt felmerült, s már-már kirobbanni készülő ellentétet) A hatalmas reklám-BÁBU, rézsút a mellére írva, hogy „BILL”, nos igen, lenyűgöző hatást gyakorol az ott jelenlevőkre, talapzata körül az eladó motorkerékpárok: „For sale!...”, felsorakoztatva, mint rajtra kész versenyparipák... Azazhogy nem, nem paripák!... ez az időktől pimpós, avitt kifejezés (Colombo szótárából) nem méltó az ott szakértelemmel s a technika bravúros fejlődését reprezentálva felsorakoztatott motorcsordákhoz..., a káprázatos teljesítményű kettőskompresszorhoz, amely BÁBU-BILL fejét (girardi kalapban, álla alatt csokornyakkendővel), sűrített levegőt pumpálva bele, a magas légtérben tartotta. Ó, igen, a légtér!... Mialatt scherzomat írom, idáig érződik, hozzámig hatolnak a kerozinnal kevert biobenzin párái-illatai, körém teremtve-varázsolva azt a modern közeget, amelyből az ugyancsak modern és szabadelvű szemlélet, az „éppen most változó történéseken” tartva szemét: önbizalmat merít... Semmi kétség, semmi kortévesztés... A zúgással szárnyrakelt kerozin-biobenzin páráiról – Joseph Conráddal szólva

– túlzások nélkül elmondható, hogy a „haladás előőrsei!” Bár – bevallom – a biobenzin szóban a „bio” némiképp zavar, piszkálja némiképp szabadelvű ízlésemet. Ha modern, legyen tényszerűen modern, azaz: vagy „bio”, vagy „benzin”. Natur-paradoxon?... Ki hallott ilyet?... bár szabadelvű scherzoíróként, empátiával a haladás-fejlődés időnként szükségképp tökéletlenebb mozzanatai iránt, azt mondom erre is: lehet... Precedens is akad (s mire nem akad precedens, ha keresi az ember). Natur-paradoxonnak pl. ott a diétás szalonna, amely részemről ma is első helyen tartja magát a poplistán, s egyéb jó tulajdonságain kívül – eszem is bőszéggel! –, a „natúr-naturális” szónak, e számomra Colombo által antipatikussá vált fogalomnak sem ragozott, sem képzett alakját nem tartalmazza... Colombo – abszurdum! – már legjobb, legsikeresebb reklámtextúrámba is belekötött, a „Fakitermelő és -szállító Vállalat” által egekig földicsért reklám-textúrámba!... Szemléltetőül, íme csak margóra reklám-textúrámból egy mondatnyi töredék: „A természet pusztulása nem az első kivágott fával kezdődik...”, Colombo, a tiszta, és áttetsző – latinosa! – fogalmazást, kapásból a fonákjára fordította: Nem hát – mondván –, ezt akár Kodály is mondhatta volna..., s scherzoíró létemre – kapásból – alig is értettem...

Míg el nem felejttem: kicsoda is tulajdonképpen Colombo?... Colombóval az Atelier 2000/3. számában már találkozhatott az olvasó, ott-s-akkor szintén rövid-s-igénytelen scherzóban vázoltam föl alkalmi portréját, olyan emberét, aki a művészet- és természetszeretet ürügyén kedélyes ignoranciával áltatva magát húzódik vissza a történelmi időzónából a maga vacak kis privát életszférájába... A különbség?...

Ezennel megnyitom kétperces szemináriumom az olvasó alá- vagy lebecsülése nélkül: a történelmi időzónában, mely

pl. Márainál „időtérfogatként” aposztrofálódik, az egyén akaratától és értékrendjétől függetlenül történnek a dolgok. Nem kérde senki, „akarnál-e, pajtikám” egy kis polgár- vagy világháborút, netán egy jobbféle devalvációt?... Másfelől vacak kis privát életszféránkban történnek a számunkra valóban fontos és legbelső dolgaink, s több mint valószínű, hogy e két, egymással folyamatosan érintkező szféra találkozásában képződnek az ún. egzisztenciális, netán „egzisztencialista” kérdések... Tempójuk és ritmusuk többnyire különböző, annyira legalábbis, hogy a történelmivel azonosulnunk szinte lehetetlen, az utóbbi esetben viszont...

...Nos, Colombo számára, alkalmi portréját könnyedén felvázolva, épp ezt kínáltam, ezt tettem lehetővé. S lám, erre ő mit tesz? „Arcok érintése” cím alatt hibát hibára halmoz, első dolgaként pl. fiókba dugja Dr. Zigmund Freud mellszobrát (legprivátabb, legbelsőbb létünk iskolát teremtő tudósát!...) Ezek után remélem, remélhetem, hogy az olvasó mint nyilvánosság is belátja, hogy az alkotóművészet két reklám-textúra közt is roppant alkotói felelősség, s gyanítom: túlon túl bohó kézzel siklottam el Colombo mélyebb és rejtettebb diszpozíciói fölött, azaz panteista hajlamai fölött. Sosem tudhatja az ember, hogy miből lesz a cserebogár, mert a kérdés lényege ez:

MIBŐL LESZ A CSEREBOGÁR?

(Colombo az organikus szemlélet kéretlen prókátorként elkapatja magát.)

...a vizek, lombok, a levegő – szerintem sosem volt – mélyebb és tisztább emlékezetéről prédikál; hogy ő az inkriminált (organikus) szemlélet fogalmán át eljutott a MEGÉRTÉSIG, ami nem kevesebbet jelentene, mint a – szerinte – kisiklott civilizáció és kisiklott haladás megértését... (Lám csak, miből lesz!...) Széltében blamálna alkotóját, még engem is – mint: jómagamat – időről időre idők pimpójától

„zöldellő” ideákkal traktál. Szava sincs... szava?... gondolata sincs modern korunk roppant dinamikájáról, hogy a számítógépek, no igen..., a számítógépek megjelenése és térhódítása csupán az egykor megjelenő írásbeliség revelációjához fogható az emberi-s-humán kultúrában, s hogy miként az írásbeliség (lásd: ott), azonképpen a számítógépek diadala is (lásd: itt) megteremtette a maga analfabétáit... Falra hányt borsó... Semmi érzéke a drámai „éppen most változó történésekhez”, melyen a kor embere éppen átesik... (Hova – kuncogna kajánul Colombo, a téveszmék önbizalmával – a ló túloldalára?...) Lovak!... Itt akár abba is hagyhatnám, mondhatnám, megjöttem: dixi... S abba is hagynám, ha a köztem a és Colombo közt fölmerült nézeteltérés origója, sarok- és botrányköve nem a bábokkal, azaz konkrétan nem az óriás BILLI BÁBUVAL kapcsolatos komplex kérdéskör volna... Lovak! Hogy művészet-s-természetszeretet ürügyén mi mindent össze nem olvas (s minket!) vacak kis privát életszférájában... Mindenekelőtt a két (immár mumifikálendő), múzeumba való alak: Bartók és Kodály életét-s-munkáját tárgyaló vaskos műveket (mely művekről megvan a külön nem éppen hízelgő véleményem). A „Szakrális szimbólum”-okról, vagy Bartók végképp időt-s-kort tévesztő „Mikrokozmoszáról”, melyet a Bartók-szakértők körében is (élemedett társaság!) még esetleg Erich Doflein vesz komolyan... állítván, hogy Bartók pl. „Mikrokozmoszában” a Világ organikus felépülésének-s-létének igazságát remek kompozícióban példázza, ahol a régi és új, kicsi és nagy szervesen épülnek egymásba... S (Doflein) még azt sem titkolva, hogy épületes elméletét a sötét középkorból származtatja, példátlan naivitással nevezi meg forrásait: „...a középkori filozófiában – így Doflein – Paracelsusnál és Nicolaus Cusanusnál a »mikrokozmosz« a világ megismerhetőségének kulcsszava volt, az egyest, az egyénit jelen-

tette, mint a világegyetem összrendjének tükörképét...” Hát..., mit mondjak, két reklám-textúrám között? ...Le a kalappal a régiségükben megdicsőült elmék, valamint Bartók és Kodály ódondász méltatója előtt, de ebből a példátlan idő-s-kortévesztésből szabadelvű textúra-alkotóként sem kérek... No, igen...

Aztán persze hogy jönnek ide a lovak...

Lovak... Colombo természetszeretet címen messze elbarangol a Vág-parti töltesen, el az – úgymond – új „ranchokig, ahol fura kort-s-időt tévesztett emberek lovakat tartanak. Lovakat..., a sugárhajtású gépektől szabdalt égbolt alatt... Lovakat... Már elnézést kérek – két reklám-textúra között –, de azért annyira senki se nézzen naivnak: még hogy a levegő, a víz, a lombok tisztább emlékezete!... Megannyi SZAKRÁLIS SZIMBÓLUM... Messze túlnanról, az ószövegségi idők mögül, a mítoszokon és népmeséken át (lásd: a Fehérlő fiát) egészen hozzánkig, egészen... Mi pénzbe kerülne pl. Hollywoodnak, ha kiderülne, hogy az emberiséget átmentő Noé előtt ezer vagy több ezer évvel korábban Gilgames ácsolta?!... Ó, nem, azt azért már mégsem... Hogy naiv lótartás ürügyén egész haladó kultúránk-s-civilizációnk alapjait itt, holmi lótartással bárki is megingassa... Hogy mást ne mondjak, trappoló lovak hátáról íjjal (és nyíllal) koncentrikus körökbe nyilaznak. Már elnézést, megbocsátja a világ, de ez már nem is nosztalgia... Ez már nem is nyállal-nyúló utóromantika... Képzeltetik: a kémholdak, szuperszonikus bombázók, duplafalú bombák, gyengített urán, miegymás, a modern szellem megannyi bravúros teljesítményének társaságában! A modern céllövöldék légkondicionált korszerű-s-humán szomszédságában... Lovak... Még ha Leonardo vitathatatlan aspektusa köszönne vissza Colombo lovaktól megrészegült legendáiban... Az esztétikában kiteljesedő európai reneszánsz lószemlélet!...

A bronzban állandósult rugaszkodás szuverén-s-humán szépsége... Igen, szuverén szépség és arányosság, a saját korát elfogadó és kifejező hőkölés... Messzemató, ámbátor ártatlan szépség – maga a civilizált-s-európai civilizáció... S történik közben a meglepetés, hogy üres DALILÁ-s dobozba csusszan szerzői kezem. Máris?... Még csak délelőtt tízre jár... Ó, igen, az alkotás láza, az alkotás önkívülete... Gyerünk hát le (le a hetedik emeletről), hogy a téren át Extra Light DALILÁ-ért menet ismét megmártózhassam a térszűz léghőköben... S a számomra oly kedves, megnyugtató és bizalmat keltő kettős kompresszor is!..., ahogy mély tónusán unizónában brummogva a magas levegőégben tartja BILL, a BÁBU kalapos fejét... Ó, igen, a kettős kompresszor unizónája a motorcsodák zúgásán át kétszólamra vált, előbb még deciniumként hatol az „éppen most változó történésekhez” idomult-finomult fülemhez... (És innen már múlt időben írom tovább némiképp sötétebb tónusra váltó scherzomat – immár ismét az írógépmennél ülve): a kettős szólam varázsa előbb: tercként, majd kistercként, majd már egészen rossz hangzású kisszekundaként hatott... És ott láttam a nyüzsgő tér fölött BILLI-t, a BÁBU-t, technikai civilizációnk e diadalmas csodáját, és ott láttam Colombót!... Zsebre dugott kézzel röhögött: ott, a nagyralátás, merészség és technikai teljesítőkéesség e remek és grandiózus szimbólumának talpazatánál: „Terc?... – röhögött. Textúra?... – röhögött... Textúra-scordatúra, a kettős kompresszor beszarott!”

S láttam, hogy BILLI, a BÁBU mintha ránk mosolyogna, előre hajtva fejét, majd olvadó hóemberként roskad össze...

GÁGYOR JÓZSEF

Évszakok

Egy tavasz, egy nyár, egy ős, egy tél,
Csupán ennyi az életünk,
Ha már avarban lépked lábunk,
A múltba visszanez szemünk.

Az egymást váltó évszakokban,
Ha visszafelé olvasod,
Meglátod, hogy mivel tűnt ki
Egy-egy elmúló korszakod.

A virágbontó csodás TAVASZ
Adott SZAVAT, zöld lombokat,
Csodás hangszert, mellyel a lélek
Örömmel, bűnnek hangot ad.

A búzatengert ringató nyár
Az érlelésnek volt NYARA,
Szerelem, család, meghitt fészek,
Ez életednek ARANYA.

Az ŐSZ avarból szőnyeget SZŐ,
Rajta ős fej sző szép mesét,
Rügyfakadásról, virágzásról,
S arról, hogy mi fog jönni még.

És jön a TÉL, a LÉT királya,
Hogy öröklétet szüljön ő,
Fehér leple a pólyavánkos,
Nekünk pedig a szemfedő.

Az álmaim

Szörnyű álmaimat vedd el, Uram,
s a szebbjét hagyd meg nekem, és a jót,
ringass mint árboc nélküli hajót,
s jó szelet küldj, feléd vigyen utam.

Az álmok messze sodornak, visznek,
úri tájra, szűz, sosem volt földre,
hol az emberek nem mennek öltre
azért, mert sós íze van a víznek.

S ha álmodok éberem is alva
(alva is ébrenlét s nemlét között,
ki már indul s még el nem költözött),
mint más ember, míg csak meg nincs halva.

Nem oly sok neked, Uram, mit kérek
(csak bölints, és töröld meg homlokom,
legyek én a kedves, nem várt rokon),
egy perccel se tovább, csak míg élek.

Álmaimban felkereslek néha,
mellettem állsz jobbról, én meg balról,
elbeszélgetünk majd erről-arról,
vagy tán szólni sem kell, ahogy néma

a nap, a hold, az úri csillagok,
értik egymást, és ez mily egyszerű,
mint süketnémák arcán a derű,
belülről nézel majd, mint a vakok.

Nincs semmi baj

Nincs semmi baj, csak a szívem.
Csak a domb, szikár kaptató,
a lépcső szívet vallató
magasa, hogy ugrik híven,

vinné a lábat, a botot,
ám de hol a régi erő
terhet, súlyokat cipelő
izma mára hogy elkopott.

Nincs semmi baj, csak a fejem.
Csak az éles zúgás, csak az
szűnne. S hogy a tél behavaz,
ideje már, elviselem.

Nincs semmi baj, csak a szemem.
Már közel is csak homály,
szűk alagút, sötét hodály
pillog, mint parázsló szenem.

Nincs semmi baj, semmi, semmi,
ha csak az nem, hogy kék-azúr
felhőiből üzent az Úr:
lelked lajstromba kell venni.

A hűtőszekrény és az evolúció

Csiki emlékének

Nemrégiben – egész véletlenül – belepillantottam egy tévéműsorba, amely az összejtekről szólt [volna]. Ezt a hallatlanul izgalmas és fontos témát a következőképpen közelítették meg a szerkesztők: megkérdeztek egy pszichológust és egy író. A jelenség akár tünetértékűnek is nevezhető, hiszen arra a mítoszra megy vissza, hogy az író mindenhez ért. Másfelől kérdéses az is, hogy miért nem fordultak a műsor készítői olyan szakemberhez, aki – tisztelem azt molekuláris biológusként – releváns megközelítést adhatta volna a történetnek. Valószínűleg azért nem, mert még mindig elterjedt az a nézet, hogy a tudomány rigorózussága kizárja a közérthető nyelven való, képzelőerőt sugárzó megszólalást. E rövid esszé abból indulna ki, hogy a két előfeltevés közül egyik sem igaz maradéktalanul: az író nem érthet mindenhez kellőképpen (ezt szükségtelen bizonygatni), a tudósi fantázia pedig olykor túlszárnyalhatja a költészetet.

A bölcsészszakmákban megfigyelhető tudományellenesség általában tájékozatlansággal párosul. Ennek az újkori dilemmának a feloldására persze már többféle javaslat született. Francis Crick egy előadásából kiviláglik, hogy a bölcsészhallgatók természettudományos alapképzése hihetetlenül elhanyagolt terület, ugyanakkor számos buktatót rejt magában. Melyik az a témakör, amelyik a legalkalmasabb az ismeretek megalapozására? C. P. Snow pár évtizede úgy vélte, hogy a termodinamika második főtétele tölthetné be ezt a szerepet, ám irodalmár ismerősei javaslatát tréfának

vélték. Később Snow a DNS szerkezetének és replikációjának oktatását javasolta, hasonló sikerrel. Crick pedig annak adott hangot, hogy – elfogadva Jacob Bronowski véleményét – az általános képzésbe beépülhetne az állati viselkedés tanulmányozása. Érvei figyelemre méltóak: „Ez a diákok számára azzal az előnnyel jár, hogy élő és fejlődő tudományt tanulnak meg, amelynek eredményeit azután is követhetik, hogy elhagyták az egyetemet. Ezenkívül eléggé személyhez szólóan taníthat meg minket a tudományos tevékenység egyik legnagyobb tanulságára, mégpedig arra, hogy nem mindig igazán ismert számunkra az, ami annak látszik.”¹ Crick javaslata rendkívül elgondolkodtató, magam azonban egyre inkább úgy vélem, hogy az evolúcióelmélet lehetne az a kiindulópont, melynek értő oktatása enyhíthetné a fenti problémát.

Kétségtelen azonban, hogy éppen az evolúció tanának elfogadása az, amely a legnagyobb ellenállásba ütközik bölcsészszakmákban. Ráadásul az is megfigyelhető, hogy ha fenn is áll a teóriával szembeni jóindulat, az tökéletes félreértéssel párosul. Például még mindig tartja magát az a téves elképzelés, hogy az ember a majomtól származik. E zavaros hipotézis korrigálásához feleleveníteném Richard Dawkins egyik gondolatkísérletét², kissé más megfogalmazásban. Tegyük fel, hogy a pozsonyi egyetemtől elindul egy lánc a következő logika szerint. Egy magyar szakos hölgy fogja édesanyja kezét, aki az ő anyjáját, majd a nagymama a saját anyjáját és így tovább. Ha egy generációra fél métert számolunk, nem is olyan messze, Kassán áll az az ősanyánk, aki egyben a csimpánzok ősanyja is. Ha ez az ős a másik kezével a másik lánya kezét fogja, aki saját lányját, és így tovább, tehát a lánc gondolatban visszafordul a testvér mentén, a pozsonyi egyetem előtt álló hölgy egy csimpánzzal néz szembe. A megkettőzött lánc érdekessége, hogy a lá-

nyok egytől egyig mindvégig hasonlítanak saját anyjukra, a Kassáról induló két sor végén mégis egy csimpánz és egy ember mered egymásra. Ez az evolúció logikája, az ember nem a majomtól származik, hanem az embernek és a majomnak közös őse van. A továbbiakban arra hoznék egy példát, hogy az evolúció ott is kézzel fogható közelségben zajlik, ahol nem számítunk rá.

Valószínűleg igen kevesen vannak, akik egy palotapincsi-ben – az iménti gondolat kísérlet alapján – meglátják a farkast, ám töprengünk el egy kicsit a mesterséges és a véletlen evolúción. Ehhez mindössze arra van szükség, hogy belássuk, a kitenyészített kutyáknak (mindegyiknek!) közös ősiük van. Az emberi szándék ebben az esetben nyilvánvaló: a gazda fogja a kölyköket, kiválasztja a számára valamiért legérdekesebbet, majd azt szaporítja. A változás már akár néhány generáció után megfigyelhető: kialakulnak olyan kutyafajták, melyek látszólag nem rokonai egymásnak. Pár ezer év alatt így lett a háziasított, farkasszerű kutyából mondjuk beagle. Még érdekesebb a szituáció, amikor az ember önkéntelenül befolyásolja más fajok evolúcióját. És ez a hűtőszekrény esete.

E rendkívüli találmány több tudományos megfigyelés szemléltetésére is alkalmas. Például a termodinamika második főtétele is közelebb hozható a hűtőszekrény működése alapján. Ez a tétel azt mondja ki, hogy a magára hagyott rendszer entrópiája (a rendezetlenség mértéke) sohasem csökken az időben: minél rendezetlenebb egy rendszer, annál nagyobb az entrópiája. Nem egy kiváló tudós (pl. Eddington) fogas kérdésként vetette fel, hogy az élet nem mond-e ellent a termodinamika törvényeinek, hiszen a szervezetek növekvő bonyolultsága (a rendezettség növekedése) az entrópia csökkenéséhez vezet. Ahhoz, hogy belássuk, fennáll-e ténylegesen az adott probléma, vegyük

szemügyre a hűtőszekrény elvét. Ez a masinéria ugyanis arra a „főtételelles” folyamatra készült, hogy hő áramoljon a hidegtől a melegbe, a szekrény belsejéből a konyhába. (Normális esetben a hő mindenkor a melegtől a hideg felé áramlik.) A látszólagos ellentmondásnak van egy fontos hozadéka: világossá teszi, hogy a termodinamika második főtétele csak zárt rendszerekre alkalmazható. A hűtőszekrény pedig nem zárt rendszer, mivel a hőáramlás megfordításához munkát kell végeznie. Paul Davies ekképpen magyarázza a dilemmát: „Ha számvetést [készítünk], akkor egészen biztosan úgy találjuk, hogy a hűtőszekrény belsejében csökken ugyan az entrópia, a konyha entrópiája viszont növekszik. (Működés közben a hűtőszekrény motorja felmelegszik.) Többet nyerünk a réven, mint amennyit veszünk a vámon. Mindent egybevéve, ha hűtőszekrényt működtetünk a konyhánkban, azzal csöppet fokozzuk az univerzum entrópiáját. Ugyanez érvényes minden olyan folyamatra, köztük az életre is, amely látszólag rendet hoz létre a káoszból.”³ És mit teszünk még ezen kívül, ha hűtőszekrényt üzemeltetünk a konyhánkban? Itt térhetünk rá az önkéntelenül generált evolúció egy bájos példájára.

Az utóbbi évtizedek fontos biológiai megfigyelései közé tartozik, hogy az élet extrém körülmények között is virágzik. A vulkanikus hőforrásokban, a gejzírekben, a tenger-alatti kitörések áramlataiban stb. olyan, mindeddig kevésbé ismert, hőtűrő élőlényekre bukkantak, melyek az ósbaktériumok közé sorolhatók. De megtelepedett az élet az antarktisi jégtavak vízzárvaiban is: a mintegy másfél centiméter átmérőjű cseppekben számos baktérium életközössége maradt fenn. E hidegtűrő szervezetek zömét a mélyvízi óceánokban találhatjuk, ám némelyikükért nem kell túl messzire mennünk. Hűtőszekrényeink ugyanis kényelmes otthont szolgáltatnak e jócskán a fagypontra is boldogu-

ló organizmusoknak. Elképesztő azonban, hogy jó pár hidegtűrő baktérium túléli a magas hőmérsékletet is. Ennek köszönhető, hogy a hűtőszekrény egyfajta evolúciós kapszulaként működik. Vagyis az emberiség az elmúlt évszázadban azzal járult hozzá a hidegtűrő baktériumok számos válfajának kialakulásához, hogy élelmiszereit a fagyponthoz közelében őrizgeti; s ezek hőkezelésével, fellemelegítésével, majd hűtött tárolásával – ahogy Csermely Péter biokémikus fogalmaz – „csak bakteriális vetélytársaiktól szabadítjuk meg őket”⁴. Tehát így zajlik a természetes kiválasztódás a frizsiderben; azok hűtőszekrényében is, akik nem fogadják el az evolúció következményeit. Állíthatja ezek fényében bárki is, hogy a tudományos megközelítés nélkülözi a fantáziát?

Jegyzetek

- 1 Francis CRICK: *Molekulákról és emberekről*, fordította Erős László Antal, Magvető Kiadó, Budapest, 1985, 112.
- 2 Richard DAWKINS: *A szétdarabolt gondolat*, in: RD: *Az Ördög Káplánja. Válogatott tanulmányok*, szerkesztette Latha Menon, fordította Angster László, Vince Kiadó, Budapest, 2005, 37–39.
- 3 Paul DAVIES: *Az ötödik csoda. Az élet eredetének nyomában*, fordította Kertész Balázs, Vince Kiadó, Budapest, 2000, 50.
- 4 CSERMELY Péter: *Stresszfehérjék. Sejtjeink ősi védekező mechanizmusa*, Vince Kiadó, Budapest, 2001, 173.

HALKO JÓZSEF

A félkarú virtuóz

Nem olyan rég volt az, amikor Pozsonyban a Prépost utcán haladva, az Egyetemi Könyvtár lépcsői és a híres Zichy-palota között egy turistacsoportra lettem figyelmes, és mikor a közelükbe kerültem, idegenvezetőjük magyarázata engem is magával ragadott. Liszt Ferencről beszélt éppen, akinek pozsonyi tartózkodására a könyvtár falán elhelyezett tábla is emlékeztet. Szót ejtett Liszt kezéről, a különlegesen hosszú ujjairól. Állítólag olyan műveket is játszva zongorázott velük végig, amelyek más művészeknek nem kis gondot okoztak. Annál is érdekesebb, hogy ez a Liszt Ferenc írt néhány speciális zongoradarabot kimondottan az ő félkarú barátja, Zichy gróf számára. Olyan egykezeseket komponált neki, melyekkel aztán a gróf az ő oldalán Európa-szerete hírnevet szerzett.

Lehet, akad, aki ellenveti, mégpedig az e vasárnapi evangélium napszámosaival együtt, hogy picinyt igazságtalan mindez... Hiszen mennyi „kétkezi” zongorista gyakorol naponta hosszú órákat, és nem speciálisan nekik írt szerzeményeket, mégsem szerez róluk tudomást senki sem, és soha nem lesznek híresek. Imigyen zsörtölődtek az elégedetlen napszámósok is, akik kenyéradójuk szemére vetették, hogy: „Ezek az utolsók csak egy órát dolgoztak, és egyformán kezelted őket velünk, akik viseltük a nap terhét és hevét” (Mt 20, 12).

Ám felettébb kockázatos másokhoz hasonlítani magunkat, és szóvá tenni, hogy valaki jogtalanul került velünk egy kategóriába, mi több, ennek alapján igazságtételt követelni. Nem ismerjük ugyanis ezeknek az embereknek a képessé-

geit, nem tudjuk, mi hajtja őket és miből indultak ki. Nem tudjuk – képletesen szólva –, milyen a kézügyességük, és hogy milyen az a billentyűzet, amelyen az életük kell, hogy lejátszódjék. Mindezt egyedül Isten ismeri, ő fürkészi a szív mélységeit. Mi mégis, valamiféle természetes hajlammal, szeretjük olyanokhoz hasonlítani magunkat, akik mellett valami módon kitűnünk, vagy ellenkezőleg, úgy nézünk ki, mint a szerencsétlenek. A termékeny, igazi lelki élet érdekében ezért tanácsos kizárólag az isteni kritériumokhoz igazodni. A mi teremtőnk ugyanis mindegyikünk számára külön-külön „megkomponálta azt a testre szabott speciális darabot”, mindenkinek adott hivatást, és mindenkinek megadta a maga tempóját a képességei és lehetőségei szerint. „Én ennek az utolsónak is annyit akarok adni, mint neked – mondja az Úr a napszámosokról szóló példabeszédében. – Vagy nem szabad azt tennem, amit akarok? Rossz szemmel nézed talán, hogy én jó vagyok?” (Mt 20, 14–15)

Az igazi út, mely alázathoz, a jóindulathoz vezet, ha Jézushoz „mérjük” magunkat, pontosabban, ha az ő elénk tárt példájából indulunk ki. Egyedül őelőtte hatolhatunk a saját bűnösségünk tudatának mélyére, egyedül ő mutathatja meg nekünk azt a hosszú utat, amelyet még meg kell tennünk. Egyedül ő az, aki ránk bizonyítva gőgösségünket, képes megtanítani bennünket az együttérzésre, a megértésre mások hiányosságai iránt is. Sőt a mások sikerei feletti őszinte öröme is. Hiszen ezekre a másokra aztán már nem úgy tekintünk, mint ellenfeleinkre, hanem mint testvéreinkre, társainkra az öröklétbe vezető úton.

És ott – ahogyan ennek az evangéliumnak az utolsó mondatában is nyomatékosan kiemeli Jézus – „lesznek az utolsókból elsők és az elsőkből utolsó”. Ezzel megkérdőjelezte a magabiztos emberi szempontokat, hiszen azok az egyszerűen mondva „utolsó”, a maguk igyekezetével, eltökéltségével és

szorgalmával a valóságban tényleg az elsők. Ugyanakkor azok az úgynevezett „elsők”, az elbüszkülték, azok, akik meg vannak győződve a saját páratlanságukról, ott állnak a lelki nyomorúság és lustaság csapdájában.

Liszt Ferenc egyszer Pozsonyban is fellépett Zichy gróffal, 1881-ben előadták a Rákóczi-indulót, a gróf egy kézzel kísérte őt. Jézus is naponta odaül mellénk a billentyűzethez, és segít lenyomni a mindennapi kihívások akkordjait, és nem érdekes az sem, hogy mi magunk gyakran bizony csak az egyik, fáradt kezünkkel tudunk játszani. Ami lényeges, hogy ne szégyelljük igénybe venni az ő segítségét. Mert Jézussal ilyen összeköttetésben a mi életünk is gyönyörűséges szimfóniává válhat.

*A szerző katolikus pap
(Cs. Liszka Györgyi fordítása)*

Az igazi narancs

A szlovákiai magyar kisebbségi lét legkártékonyabb, a leginkább burjánzásra képes rákfenéje az idő- és szakemberhiány. Egy latin mondás szerint: „Akit az Istenek el akarnak veszejteni, annak előtte elveszik az eszét.”

Fenti idézettel nem azt akarom mondani, hogy például a trianoni békeszerződésről és az azt követő évtizedek közösségünket sújtó történéseiről az istenek döntöttek, hanem azt, hogy a döntéshozók – istennek képzelve magukat – sokszor és sokféleképpen megpróbálták a szlovákiai magyarság „eszét” elvenni.

A nemzet esze – a kultúra meghatározó ereje – az értelmiség. Az értelmiség, amely hivatásszerűen végzett munkája eredményeként új szellemi értéket alkot, biztosítja a tudás módszeres alkalmazását, részt vállal a kulturális értékek, a szakismeretek közvetítésében, irányítóként vagy szakértőként részese a tudásteremtés, a tudásátadás többszintű, iskolai és iskolán kívüli döntés-előkészítő és -végrehajtó munkájának. Nem a környezetére érzéketlen szakbarbárt, hanem azt a szakembert hiányolom, aki alkotóképességgel, szellemi érzékenységgel, az „egész”-re figyelés képességével van megáldva, mert ahogy Németh László megfogalmazta: „Az elismert tudós, az érdekes művész még nem okvetlen a szellem embere, viszont az is az lehet, akinek egyáltalán nem szellemi a foglalkozása. Tulajdonképpen nincsenek is szellemi foglalkozások, csak szellemiekkel foglalkozók vannak, s ezeket nem a képesítés és a pálya avatja azzá, hanem a végzet és a szenvedély.”

A végzet által kijelölt, küldetéstudattal rendelkező, a nemzetével szembeni szerető szenvedéllyel teli, áldozatok-

ra is képes értelmiség elveszejtése káoszhoz, a hagyományok megtagadásához, a viselkedés és szokásrendszerek összeroppanásához, tekintély- és értékvesztéshez, a jó és a rossz összemosásához, az álsideológiák diadalához – asszimilációhoz vezet.

Történelmünkben, tudom, nem Trianonnal ütötte fel a fejét az „értelmiségtelenítés”, végigkísérte e jelenség történelmünk hosszú évszázadait, de szerencsére nem olyan súllyal nehezedett ránk, hogy nemzetünket térdre kényszeríthette volna. A szlovákiai magyar kultúra helyzetét tárgyalva most mégis az 1918-cal kezdődő három évtized következményeiről kell értekezni. A háború, a háborúk tetet-lellet tipró szenvedései, a határ módosítása, az ebből következő traumák, a diktatúrák, a hadifogoly- és munkatáborok, a kitelepítés és a deportálás hit- és reményvesztései, a magántulajdon elrablása, a jogfosztottság, az anyanyelvén megszólaló gyermek megfélemlítése mind-mind stációi voltak annak a folyamatnak, amelynek eredményeképpen a szlovákiai magyarság 1948-ra majdnem teljes „esztelenítésre” ítéltetett.

A megmaradt maréknyi értelmiségi közül a kezdeti kényszerű hallgatás után – látva a kommunista párt kultúraktivistáinak tudatlan, de lelkes csaholását – sokan végleg lemondtak a megszólalás bárminemű lehetőségéről. Néhányan talán reményt veszítve, de Istennel vagy önmagukkal szembeni tisztességből küzdöttek tovább a tiszta, a felelősségteljes, az igazi szellem-ember megmaradásáért, mert hitték az író szavát: „csak szellemiekkel foglalkozók vannak”.

A hatalom sem volt ám rest! A tehetségeket dilettánsokkal, álértelmiségiekkel vette körül, hogy az építő, értelmes gondolatot csírájában fojtsák el, és hogy a hatalommal szembeni hűségük jeléül jelentsék is a történeteket. Így aztán nincs mit csodálkozni azon, hogy az ügynöklistán sze-

replő magyarok közül manapság szinte mindenki értelmiséginek tartja magát. Profi politikusok, írók, költők, újságírók, képzőművészek, zenészek, színészek, tudósok és tanárok nevei találhatóak az ügynöklistán, és itt vannak köztünk ők is, pedig tudjuk, aki a gondolat szabadságának bármi módon gátat szab, gátat szab, már nem lehet értelmiségi.

A második világháborús német hadifogolytáborokban a náciak álszökéseket szerveztek: néhány helyen kirobbantották a tábor kerítését, falát, hogy megfigyelhessék, kik azok, akik a leghamarább ismerik fel a szökés lehetőségét, akik elsősorban nem saját maguk megmenekülését, hanem a többiek épségben maradását tartják fontosnak. Az elnyomók nagyon jól tudták, hogy ha megsemmisítik azokat, akik élen jártak a cselekvésben, akár néhány tucat katonával is képesek lesznek ezeket fogva tartani.

Minden diktatúrának ez a lényege. A fasisztának és a kommunistának is. Az értelmiséget kell megbénítani, lejáratni, megfélemlíteni, és a bólogató tömeggel – az igazi áldozatokkal – narancsként elfogadtatni a citromot.

Értelmiségünk pedig csak akkor tudja maradéktalanul ellátni kultúraközvetítő feladatát, ha folyamatosan növekszik a publikációs tér, vele egyetemben könyveink, folyóirataink tartalmi színvonala és külalakja, példányszáma, olvassottsága – na de ez tapasztalataim szerint, sajnos, koránt sincs így. Mert berkeinkben hiányoznak – vagy részben hiányoznak – azok a műhelyek, fórumok, szellemközösségek, amelyek az alkotó és az alkotást közreadó szlovákiai magyar tudós, gondolkodó, szépíró műveit értelmezik, megvitatják és szellemi közkinccsé transzformálják. A kultúrát mint nemzet- és közösségmegtartó erőt csak a társadalomban meglévő igény tarthatja életben, és ennek az igénynek a kialakulását leginkább az értelmiség tudja elősegíteni. Ha nevelőink, tanáraink, újságíróink, papjaink, művészeink és

tudósaink lemondanak a kultúra iránti igény felébresztéséről, valamint egyetemes és saját értékeink közvetítéséről, akkor hamarosan beáll a kultúrhalál, az az állapot, ahonnan már nincs visszatérés, hiszen a kultúráját veszített nemzeti közösség nagyjából úgy reagálna egy-egy magyar nyelvű rendezvényre vagy kiadványra is, mint ötnapos hulla az újraélesztésre.

A szakemberhiány legfontosabb oka tehát a kultúra iránti igény felkutatásának, megteremtésének és megtartásának hiányosságaiban ismerhető fel. „Itt alkotni, teremteni kell!” – mondta Széchenyi István. És akár így is folytathatnánk: itt alkotni, teremteni – és közvetíteni kell. A megteremtett alkotásokat eljuttatni a szlovákiai magyar közösség minden egyes tagjához. Értelmiségi felelősségünk tudatában vajon megteszünk-e minden tőlünk telhetőt ennek érdekében? Jól ismerik-e kulturális értékeinket legalább oktatóink? Mert ha nem, hogyan is adhatnák tovább ezek ismeretét tanítványaiknak! Az egyetemistákat – és leginkább a pedagógusjelölteket – megfelelő nevelő-oktató programok alkalmazásával lenne szükséges felkészíteni, hogy küldetésük: közvetítőszerepük betöltésére maradéktalanul képesek legyenek. Ők azok, akiktől leginkább elvárható, hogy mind az alkotásban, mind az alkotások közvetítésében élen járjanak, ezért a kultúránkkal szembeni igény felébresztése öbennük a legfontosabb. Na persze, a szép az lenne, ha magyar tannyelvű alap- és középiskoláink – eleget téve alapvető erkölcsi, sőt törvényből eredő feladatuknak – kultúr-szomjjal teli fiatalokat küldenének az egyetemekre.

Kultúránk színvonala és gazdagsága, vagyis a szlovákiai magyarság megmaradása nagyrészt attól függ, hogy diletánsokkal és tehetséges besúgókkal, feljelentőkkel teli mai értelmiségünkkel sikerül-e egy tiszta lappal induló, kulturális értékeinket jól ismerő és azt saját maga is gyarapító, az

öreg európai kultúrára büszke, szívében és lelkében magyar értelmiséget kinevelni, újtára bocsátani, megtámogatva őt tudással, tapasztalattal és szeretettel.

A szlovákiai magyar kultúra leginkább burjánzásra képes rákfenéje az idő- és szakemberhiány. Vajon van-e még időnk pótolni a mulasztásokat?

KULCSÁR FERENC

A borotva

Josef Kranner remekbe szabott borotvakését R. C. a nagypapától örökölte. A német fickó, Kranner Halléban élt, s a Geiststrassén állt a „Specialhaus”-a. Hetven év után még a házszámát – 53 – is tudni lehet, telefonszáma pedig 27719 volt. Kauft: Raisermesser nur beim Fachmann, áll a gyönyörű borotvatokba metszve, tört vonalú gót betűkkel, máig sértetlenül.

R. C. nemigen érti, miért csak szakértők vásárolhatták

Josef

Kranner borotváját – és borotvaszíját, timsókját, pamacsát, borotvaszappanját, fenőkövét –, tény azonban, hogy a német mester műremeke ilyen-olyan úton belekeveredett a világégés poklába, vagyis belemártotta

pengéjét

a nagy háború húsába, s győztesként hagyta el az undok és perverz harcteret, ellentétben gazdájával, a Wermacht hadnagyával. R. C. nem firtatja, hogyan került a szépséges, cizellált tartójú borotva nagypapa birtokába, csak azt tudja, a háború után még évtizedeken át használta. S miután Josef Kranner s a Wermacht-tiszt után nagypapa is megboldogult, a borotvakésnek R. C. lett a gazdája. Évek óta íróasztalán fekszik, használni még nem használta, csak széthúzza olykor a tokját, s nézegeti a halálosan éles borotvát.

Istenem, sottogja ilyenkor R. C. önmagának, ne gondolj Senecára, emlékezz a tisztos fővel elhunyt nagypapára.

Életrege

M. M. szép volt, mint Tirsus városa, kedves,
mint Jeruzsálem, olyan volt, pálmafához hasonlatos
a szerelmem, mesélte R. C. barátjának, D. I.-nek
a füstös lebujsban. Alabástrom nyaka, mint a Dávid tornya,
holló haja vállára omolva, orcái, akár a galambok,
a Libánusnak illata harmatozott rajtok.

Két emlője olyan volt, mikéntha két gödölye,
tömjénnek két halma, mirhának két hegye. Méz és tej
folydogált

az ő nyelve alatt, nárdus és sáfrány, balzsam és áloé
lengte körül, amerre elhaladt. Elefántcsontból való volt
nádkarcsú teste, zafirokkal megrakva, orcája pedig mint
drága füveknek táblája, tízezer közül is kitetszett
ajkának rózsája. Ilyen volt az én egykori mátkám,
hasonlatos a pálmafához, s én ínyének borától részegen
illatos ágait megmásztam, s elaléltunk a szerelemtől
zöldellő nyoszolyánkban. Ilyen volt az én mátkám,
törölte le könnyeit R. C., ráborulva a kocsmá
bortól ragacsos asztalára, ládd, barátom, ez a világ,
hiúságok vására. Tündöklő mátkám rusnya banya lett,
fogai, melyek a fürdőből feljövő juhokhoz
hasonlók voltak, megfeketültek, kihulltak. Így vált belőle
rikácsoló hárpia, nem érdekli más, csupán a pia.
Holló fürtjei egykoron a királyt is megkötözték,
ám haját mára a Moirák piszkosfehérre festették.
Gyermektelen csoroszllya lett, koldus,
kukától kukáig csosztat, s ha megszanom a vén satrafát néha,
e rogyadozó kócerájban velem és korhely
cimboráimmal borozgat. Ez van, D. I., öreg komám,
rajtunk már nem segít az atyaisten ilyen-olyan szentje,
sem a csillagvilág fényes regimentje.

Kocsmá

R. C. egy hamvas októberi estén derekasan bevett
a Krisztus véréből – tele lett borral, mint a pap
allelujával. Nem tudta eldönteni, fejlövést kapott-e,
vagy elütötte a gyász kocsi, csak azt érezte, fejét
bebugyolálták csillagos keszkenővel. Azt sem tudta,
férfival volt-e a kocsmában vagy nővel, s hogy törökül
beszélt-e vele vagy tatárul, de sejtette, mielőtt hazaér,
elájul. Szédelgett a lába, tántorgott a feje,
nem sejtette, hol lehet a világ hátulja, eleje... S hirtelen egy
túlvilági kocsmáajtó pislákolott előtte. Átment rajta, mint
teve a tű fokán: Isten országa ez, vagy a pokol talán,
hebegte, mikor a füstös sarokban D. I.-t észrevette.
Ott kucorgott szegény pára angyalszárnysegetten,
sírásra görbült a szája, s az asztal alatt meg-megkoppant
szarus lópatája. Istenem, hát meghallottad mégis
kancsóba suttogott fohászom, feltámadott az én
ördögi barátom! – dadogta R. C., s lehuppant a székre,
egykori álmától megigézve, mikor is véresen
megjelent előtt D. I., s R. C. borzadva hallgatta,
hogy barátja Jézust és Lenint idézi. Csurgórát állt akkor is
D. I. kalapja, gyászolta az anyja, siratta az apja,
s nem ismerte fel R. C.-t sem, csak görnyedt a
perverz ég alatt, s gyilkos galócák nőttek ki a földből,
amerre elhaladt... Csapig vagyok, gazos a fejem,
nyögte R. C. zárórakor, s kituszkolták az éjbe –
nem tudta, a bugyrokba-e, vagy az öröklétbe...

R. C. tetemes összeget nyert a sportfogadó irodában,
 a Nikén. Körüllengték, mint legyek a dögöt, cimborái,
 alig bírva az áldomást kivárni. Nem sejtették persze,
 mi történt valójában, hogy a szárnyas istennő, Niké,
 kit Styx, az Alvilágot körbefogó s összetartó, gyűlöletes
 isten nemzett, miért koronázta meg éppen őt,
 az őszülő Héraklészt, a létbe lassan belebetegedőt.
 Honnan tudták volna R. C. cimborái, a kocsmatöltelékek,
 hogy ő, a hérosz, a végleg megvénhedt, ifjúkorában
 titokban
 elfogadta Atlasztól az aranyalmákat mégis, így büntetésből
 neki kellett hordoznia az ég tengelyét, tartania izmos hátán
 a százszor szent eget, amibe végül is belerokkant,
 belegebedt. Ittak a cimborák, fröcskölt a szája,
 folyt a lé, fortyogott a gyomrokban a dionüszosz-ganéj,
 s R. C. arra gondolt, ó, Pallasz Athéné, ki cimborája,
 barátnéja voltál Nikének, megtestesítője minden
 bölcsességnek,
 egyedül ifjú, tiszta és erényes, törvényhozó, békés,
 igazságos
 istennő, szabadíts meg ebből a fertőből.
 S felállt R. C. a sörtől, rumtól ragacsos asztal mellől:
 – Cimboráim, egyszer majd minden eldőlt, haverotok is
 mindjárt eldőlt – motyogta, s hazatántorgott a
 kitért szárnyú, lebegő Nikéhez, túlvilági, titokban-angyal
 feleségéhez, ki fölgyújtja és táplálja a tüzet
 R. C.-ben mindétig, a következő, nyerő sportfogadó Nikéig.

Beszélő képek, képes történetek

*(Hevenyészett gondolatok harminc év szlovákiai magyar
 sajtófotójáról)*

Vagy harminc esztendeje már, hogy újságíróként az orszá-
 got járom, és hosszú éveken át többnyire fényképész kollé-
 gáim is elkísértek. Egy olyan képes hetilap esetében, mint a
Hét (ahol húsz esztendőt töltöttem), szinte kötelező volt,
 hogy a riporthoz vagy az interjúhoz felvételek is készülje-
 nek, amelyek nemcsak illusztrálták az írást, hanem a leg-
 több esetben olyan „információkkal” is kiegészítették,
 amelyeket szavakkal nehéz lett volna elmondani. Manap-
 ság úgy tapasztalom – tisztelet a kivételnek –, hogy a leg-
 több lapban a fotó már csak afféle vatta vagy szépségtapasz,
 amelyre azért van szükség, hogy az olvasó meg ne rémüljön
 a betűtenger látványától. Igaz, azok az újságírói műfajok,
 amelyeknek szerves tartozéka, elválaszthatatlan része volt
 a fénykép, ma már kiveszőfélben vannak. Az ember csak
 ritkán olvas olyan riportot, amelynek mondanivalóját és a
 hangulatát a képek teszik teljessé és emlékezetessé. Szám-
 talanszor megeskik, hogy az eseményről a fotós már akkor
 eltávozik, amikor még jóformán el sem kezdődött, mert egy
 másik akció is zajlik, ahol ugyancsak néhány felvételt kell
 készítenie. A legtöbb mai fotós jobb esetben is csak doku-
 mentál, de inkább azt mondanám, hogy a felvétellel „tanú-
 sítja”, hogy a lap képviselői is jelen voltak az eseményen.
 Persze a rendszerváltás előtti években is számtalan efféle
 fotó megjelent a napi- és hetilapokban, folyóiratokban. A
 pártkongresszusokról vagy a fontosnak mondott társadalmi
 rendezvényekről többnyire arra „érdemes” fotósok tudósi-

tottak, de tudok esetekről, amikor a tehetséges kollégákat szinte azzal „büntették”, hogy a párt „fontos” korifeusainak látogatásait vagy rögtönzött szónoklatait örökítsék meg. Az efféle felvételeket, meg az ún. termelési fotókat a jobb érzésű fotósok és szerkesztők is a pokolba kívánták, de mégsem hiányozhattak, mert mindig akadhatott valaki „odafönn”, aki netán számon kérte. Mindezt csak azért mondom, hogy a mai fiataloknak is legyen némi fogalmuk arról, hogy milyen körülmények között kellett „lapot csinálni” a szocializmus évtizedeiben. Viszont azt is el kell mondani, hogy ettől függetlenül sokkal több sajtófotós dolgozott a szlovákiai magyar lapokban akkoriban, mint ma, s ha belegondolok, egy sem akadt közöttük, akiről azt kellene megállapítani, hogy haszontalanul kattogtatta a fényképezőgépet vagy fölöslegesen pocskolta a drága filmeket és a fotós anyagot. Néhányan közülük már örökre eltávoztak a földi létből (pl. a legendás hírű *Csáder László*, aki utolsó éveit *A hétben* töltötte, *Prandl Sándor* vagy *Kontár Gyula*), mások viszont nyugdíjasként vagy pályát módosítva élnek mindennapjaikat.

Gondolom, most azt várják tőlem, hogy részletesen is bemutassam azokat a fotós kollégákat, akikkel a munka az évek során összehozott, de ahhoz bizony ennek a kötetnek az egész terjedeleme is kevés lenne. Azért néhány mondat erejéig kitérek néhányukra, hiszen mégiscsak ritkán adódik alkalmam rá, hogy erről írjak. Első riportutamra valamikor 1975 őszén – az első hivatásos szlovákiai magyar sajtófotósként jegyzett – *Prandl Sándor* társaságában indultam, ha jól emlékszem, Privigyére, ahol ún. termelési riportot kellett volna készítenem. A helyszínre érve kellett eldöntennem, hogy mit is fogok ott tulajdonképpen csinálni, hiszen előzetesen senkivel sem egyeztetünk. Talán üres kézzel jöttem volna haza, ha Sanyi nem ad néhány használható ötletet; s

noha a riportok és az interjúk nem is voltak valami egetrengetőek, az ott készült fotóknak köszönhetően tűrhető anyaggá álltak össze. Most utólag visszagondolva erre az esetre, úgy tűnik fel előttem, hogy talán Ozsvald Árpád akkori főszerkesztő-helyettesem szeretne volna kipróbálni, kezdő újságíróként mennyire sikerül feltalálni magamat egy ilyen helyzetben. A buszban ülve persze alkalmam nyílt végighallgatni Prandl Sándor kalandos élettörténetét, amelyek idővel újabb részletekkel egészültek ki. De mindennél többet elárultak róla azok a felvételek, amelyek a szerkesztőség archívumában lapultak, s Ozsvald időnként alaposan felforgatta őket, amikor valamilyen cikkhez vagy íráshoz egy oda illő fényképet keresett. Ekkor láttam először azokat a képeket, amelyeket az 1965-ös nagy dunai árvíz alkalmával készített. Drámai hatást tettek rám. De a legszebb képe egy különös hangulatú fekete-fehér felvétele volt: egy romos várfal tövében egy fehér szőrű ló nézett melankolikusan valamerre, és mindezt az alkony sötét árnyalatai fogták körbe. Soha nem volt lehetőségem megkérdezni tőle, hol és mikor készítette ezt a remek fotót. Őszintén meg kell mondani, hogy ezek a képek Prandl Sándor munkásságának csak a kisebb hányadát alkotják. Ő inkább a sajtófotózás napszámosának számított, aki minden rendezvényen ott volt, lehetett az egy kis falusi ünnepség vagy a Zselízi Országos Népművészeti Fesztivál. Emlékszem, hányszor telefonáltak a *Hét* szerkesztőségébe más lapoktól, hogy a Sanyi nem csinált-e itt vagy ott képeket, mert nagy szükségük lenne rá. Ozsvald ilyenkor egyszerre volt mérges és büszke. Mérges azért, mert gyakran a szemünkre vetették, hogy erről vagy arról – állítólag – nem számoltunk be, büszke meg azért volt, mert rendszerint csak tőlünk kértek képeket, elvégre azt szinte magától értetődőnek tartották, hogy a Prandl Sanyi ott volt...

Később *Gyökeres György* is a lap munkatársa lett, s ha nagyobb önfegyellemmel tudott volna dolgozni, talán az egyik legkiválóbb sajtófotós lehetett volna az országban. Így is sok remek felvételére emlékszem, de közben „iparosmunkákat” is rá akart tukmálni Ozsvaldra, aki emiatt sokat bosszankodott. Gyuri ugyanis mindig rohant valahova, és sokszor nem jutott elég ideje arra, hogy a legjobb felvételeket készítse. A hetvenes-nyolcvanas években azzal is megpróbálkozott, hogy művészi dokumentumfelvételeken örökítse meg a kiháló népi mesterségek művelőit és használati eszközeiket, szerszámaikat. Azóta már lerombolt kavásműhelyekben fotózott, s ekkor készült mesteremberportréit ma is magam elé tudom idézni. *Kontár Gyula* a távirati iroda munkatársa volt akkoriban, de gyakran megfordult a *Hétben*, s különösen a színes címlapok miatt. Mert ugye, a címlapfotó az egy önálló műfaj volt már akkor is, az „adta el” a lapot, ráadásul a címlapfotóért sokkal több honoráriumot lehetett fizetni, s emiatt nagy volt a „tülekedés” is körülötte. *Kontár Gyula*nak modernebb felszerelése is volt, mint a „szegényebb lapoknál” dolgozó kollégáknak, számos „trükkös” képet is tudott csinálni, s ezek között akadt néhány, amely a címlapról magához vonzotta a tekinteteket. *Gyula* ráadásul eléggé rámenős is volt, de a szakmához értett, az tagadhatatlan. Személy szerint leginkább *M. Nagy László* képeit kedveltem, mert nemcsak szép felvételek voltak, hanem mindig sajátos hangulatot is árasztottak: olykor szomorúságot, főleg az idős falusi emberekről készített sorozatait, de sokszor a humor vagy az irónia is megcsillant egyik-másik felvételén. *Laci* nemcsak fotózott, hanem sokszor maga írta a cikkeket is hozzájuk. Ezek többnyire rövid jegyzetek vagy karcolatok voltak, afféle „kis színesek”, amelyek manapság szinte teljesen kivesztek már a lapokból. *M. Nagy László* a *Nő* fotósa volt, akárcsak *Könö-*

zsi István, aki szinte művészi megszállottsággal fotózott embert, tájat, szobrot, egyszóval mindent, ami lencséje elé került. *Nagy Laci* később, már a rendszerváltás után, sok mindennel megpróbálkozott, még fényképezőműtermet is nyitott, végül a szlovák sportnapilaptól ment nyugdíjba. Ma *Helembán* él és már a digitális fényképezőgéppel is megbátkozott, noha nem rejti véka alá e technikával kapcsolatos fenntartásait sem. *Könözi Pistát* időnként a pozsonyi Casinóban látni fényképezőgéppel, s úgy tudom, hogy a *Dunáról* és a *dunai hidakról* készül egy sorozatot összeállítani. A pozsonyi *Petőfi-szobor* helyreállításáról, áthelyezéséről és újravatásáról készült sorozata a szlovákiai magyar dokumentumfotózás egyik csúcsteljesítménye. Rövid ideig kollégám volt *Prikler László* is, akit elsősorban a divatfotózás vonzott, s ma is ezen a területen szorgoskodik. Az *Új Szónak* és a *Vasárnapnak* is mindig jó fényképészei voltak, hirtelen most *Méry Gábor* és *Dömötör Ede* neve jut eszembe. Az előbbi mostanában Magyarországon él, műemlékeket fotóz (bár néhány évig a *Duna TV*-ben operatőrként is dolgozott), s nagyon tetszetős könyveket ad ki (pl. a gömöri templomok vagy a somorjai refromátus templom középkori falfreskóiról). *Dömötör Ede* jelenleg a *Komáromi Jókai Színház* fotósa, s remek színészportrékat és színházi felvételeket készít. Ma a napilapnál *Somogyi Tibor* egymaga tartja a frontot; tudomásom szerint jelenleg ő az egyetlen, aki főállásban dokumentálja a szlovákiai magyar politikai és szellemi élet eseményeit. A szlovákiai magyarok közül még *Tóthpál Gyulát*, *Kanovits Györgyöt*, *Huszár Tibort* és *Lőrincz Jánost* kell megemlítenem. *Gyula* már harmincöt éve nem dolgozik a sajtóban, *Kanovits Gyuri* mostanában tévézik, *Huszár Tibor* a szlovákiai fotóművészet markáns egyéniségévé nőtte ki magát, *Lőrincz Jancsiról* meg csak annyit tudok, hogy az egyik szlovák laptól a másikig dobál-

ta az élet éveken át, manapság pedig a Sita hírügynökség vezető fotósa. Meglehet, valakit kihagytam, azokról meg nem is akartam írni, akik lapszerkesztőkként alkalomadtán fotóztak is (pl. *Keszeli Ferenc*) vagy pedig külsősökként csak „bedolgoztak” ide vagy oda, küldözgették – többnyire remek – felvételeiket a lapoknak. Például *Bogoly János*, *Pomichal Richárd*, *Gál Lajos*, *Gordon László*, *Stibrányi Gusztáv* vagy *Stolmann András* igazán kiváló természetfotóikkal (növényekkel, madarakkal, rovarokkal, természeti képződményekkel stb.) „bombáztak” bennünket, *Görföl Jenő* pedig elsősorban a magyar vonatkozású történelmi emlékek fotósaaként vált ismertté. Ma már nincs fórum, amely felvállalna ennyi külsőst, sőt azt látom, hogy az a kevés megmaradt újság is inkább közöl internetes képeket vagy alkalmi fotósok digitális kamerával készült felvételeit, mint valóban profik fotóit. A mai életet, a dél-szlovákiai magyarokat bemutató felvételek vésszesen megfogyatkoztak, kivesztek az újságokból. Vajon tudnánk-e évtizedek múlva fényképekkel úgy dokumentálni a ma eseményeit, mint mondjuk Prandl Sándor és mások felvételeivel tudnánk a negyven évvel ezelőtti nagy dél-szlovákiai kataklizmát? A kérdésre mindenki maga próbáljon meg válaszolni.

MIZSER ATTILA

fórszél

komolyan komolyan kezdve
áron alul ugyan de most
egy sorról eszembe jutva
ami létezik de nem ott

tárolva csak fészkelődön
mint mozi előtt moco-rogsz
szívószálat nem találod
s mire lesz levegőbe szopsz

pedig van még lötyög benne
csak oda valahogy nem ér
egyedül az üres helyre

szürcsöltet soká míg befér
ott ahol a kortynyi gyenge
pezsgés nélküli barna lé

minden jel arra mutatott
 rég nem kerestünk más szakaszt
 kérdezted rögtön ugyan most
 de már mondtam is itt maradsz

aki végül egyszer idejut
 az nem kerülhet át dehog
 feleltem igen minden út
 stigmaként mint a nap lefog

éget aztán barna bársony
 harmadnap hámlik rongyosan
 örülsz ha láz nélkül átjutsz

árnyékban látod hogy rohan
 az átjárót nem használod
 de tudsz róla még biztosan

Digitévé ad portas

Huszonkét évszázada annak, hogy a második pun háború végjátékában minden idők egyik legnagyobb hadvezére, Hannibál megjelent Róma kapuinál, halálos félelmet keltve az ókor legnagyobb hatalmú birodalmának büszke lakóiban. A szenátusban felhangzott a legendássá vált szállóige, amely utólag helytelenül *Hannibal ante portas* formájában terjedt el. A sok vérvesztéséget szenvedett, félelmetes elefántcsordájának maradékával megérkező ostromló sereg inkább pszichikai fenyegetettséget jelentett, arra már nem volt alkalmas, hogy az örök várost eredményesen megostromolja.

Bő negyedszázaddal ezelőtt jutott el a televíziózás abba az állapotba, hogy reális lehetőségként merült fel az előző, analóg technika kiváltása a sokkal korszerűbb, jobb tulajdonságokkal rendelkező, digitálisnak nevezett eljárással. Olyannyira, hogy a legjelentősebb európai egyetemeken oktatni kezdték az új megoldások fortélyait. Közéjük tartozott a prágai Cseh Műegyetem is, amely a mérnöktovábbképző oktatás keretében kezdte képezni az új technika szakembereit. Szlovákiából heten voltunk kiválasztottak, akik két év múltán abban a biztos tudatban vettük át oklevelünket, hogy hamarosan mi leszünk a vezérek, akik beveszik az előregedőfélben levő hagyományos televíziós technika bástyáit. Csaknem egy emberöltő múltán megállapítható, hogy Hannibál sorsára jutottunk: örömünk nagyon is korai volt: bár a televíziós társaságok – közöttük a pozsonyi közszolgálati tévé is – több digitális berendezéssel, nem egy esetben stúdióval rendelkeznek, a nézők még napjainkban is a hagyományos módon sugárzott műsorokat követhetik. De nem sokáig. Mert a pun vezér seregével ellentétben az idő

ezúttal az ostromlóknak kedvez. Olyannyira, hogy biztos állítható, egy évtizeden belül a ma használatos tévétechnika múzeumi különlegességgé válik.

Érdeemes közelebbről is megvizsgálni, miért fejlődéskép-telen a hetven évvel ezelőtt csatasorba állított elektronikus televízió. Azt mindenképp ildomos róla tudni, hogy a látha-tó képet villamos jelek ingadozásává alakítja át, amelyet elektromágneses jelek formájában sugároznak ki. Amíg az adó- és vevőantenna közel van egymáshoz, a műsor elfo-gadható minőségben követhető. A távolság növelésével vi-szont egyre gyengébb a sugárzás, emiatt erősítőket kell használni. Ekkor jelenik meg az első gond: az erősítő egy-idejűleg növeli meg a hasznos kép és hang erejét és termé-szetesen a rájuk rakódott zörejeket is. Ezt szakszóval a jel/zörej arány romlásának mondják. Gyakorlatilag ez annyit tesz, hogy a műsorban különféle zavarások, sorjelki-hagyás, hullámozó kép és egyéb nem kívánt jelenségek észlelhetők. Az ilyen analóg eljárással ellentétben, ahol a villamos jel burokgörbéje hordozza a képinformációt, a di-gitális technikánál mintavételi frekvencia segítségével az eredetileg folytonos – analóg – villamos jeleket impulzusok sorozatává alakítják. A megnevezés is erre utal: a latin digi-talis emberi ujjat jelent. Ebben az esetben a jel megléte vagy hiánya hordozza a képet, illetve hangot. Egyébként a digitalizáció magyar találmány: eredetileg hatvan évvel ez-előtt Neumann János javasolta analóg számítógépekre, hogy térjenek át a kettes számrendszer, vagyis a logikus „1” és logikus „0” alkalmazására. Javaslatának életképes-ségét bizonyítja, hogy néhány év múltán már csak digitá-lis számítógépeket gyártottak. A digitális technika leg-főbb előnye, hogy kizárólag az impulzus megléte vagy hi-ánya hordozza az információt. Emiatt teljesen mindegy, hogy milyen parazita jelek rakódnak rá, mekkora mérték-

ben torzul, ugyanis a vevőkészülékben a jelet akár „de-rékban” is elvážhatjuk, majd eredeti értékére erősítve visszaállíthatjuk, vagyis tulajdonképpen regenerálhatjuk. A nyolcvanas évek folyamán ez volt a digitális technika híveinek legfőbb érve.

A műsorsugárzáson kívül a stúdiótechnikában még foko-zottabban jelent meg a hagyományos technika hátránya. A képmagnók elterjedése egyben bizonyos minőségromlást is hozott a tévé életébe. Az élő közvetítésekkel ellentétben – ahol a korabeli technika megfelelően érvényesült – a tévé-játékoknál és egyéb felvételeknél az adást feljátszották. Ezt az utómunkálatok keretén belül vágták, majd elkészítették belőle a sugárzásra kerülő ún. broadcast kazettát. Vagyis az eredeti felvételt általában kétszer átmásolták. Csakhogy a képmagnó egyik sajátossága, hogy minden átjátszásnál a hasznos képjel egyharmada sérül. Ez azért következik be, mert a feljátszófej szórt mágneses terét – amely a felvételt létrehozza – csak ilyen hatásfokkal lehet kihasználni. Nap-jaink amatőr képmagnósai jól ismerik ezt a jelenséget: egy negyedik vagy ötödik generációs másolaton már a színek sem érzékelhetők, a képhibákról nem is beszélve. Ezzel szemben a digitális felvétel akár századik generációs változata is megegyezik az eredetivel, hiszen minden átjátszásnál egyben regenerációra is sor kerül. Arról a nem éppen elha-nyagolható tényről nem is beszélve, hogy a földmágnesség változásának, valamint az ipari üzemek, erőművek, transz-formátorállomások, távvezetékek, vagy éppen a mindent átható rádió, tévé, telefon és egyéb emberi tevékenységből származó elektromágneses sugárzás hatására a hagyomá-nyos képfelvétel fokozatosan romlik. A lemágneseződési folyamat eredményeképpen néhány évtized múltán akár meg is semmisülhet. Ez a kérdés a digitális formában tárolt adásra egyáltalán nem érvényes.

Önmagában ez a tény is indokolta az új eljárás mielőbbi bevezetését. Később még az is kiderült, hogy egy sor egyéb előnyt is jelent az újfajta műszaki megoldás. Ennek fényében felvetődik a kérdés, miért nem nézhetjük már évtizedek óta a digitális adásokat. Meg kell mondani, hogy egy emberöltővel ezelőtt az új technika ugyanolyan gyenge lábakon állt, mint Hannibál Róma kapuihoz érkezett serege: képtelen volt az eredményes ostromra. A több mint nyolcszáz képpontból álló, hatszázhuszonöt soros, másodpercenként huszonötször megismétlődő televíziós állókép kifogott a korabeli számítógépeken: több tízmillió információs egységet kellett másodpercenként továbbítani a fekete-fehér készülékekbe, a színesekbe ennek háromszorosát, tekintve, hogy a három alapszínből – piros, kék, zöld – kikeverhető az összes többi. A végeredmény valahol száz és kétszázötven megabit átvitelét jelentette másodpercenként. Ez a korabeli gépek számára megoldhatatlan feladatot jelentett. Emiatt különféle takarékosági eljárások születtek. A legelterjedtebb az volt, hogy minden kép esetében csak a változásokat továbbítják, az előző képtől örökölt állandó részeket nem. Persze ennek is megvolt a hátulütője: vágásnál, a képtartalom teljes változásánál zavaró jelenségek léptek fel. Nem csoda, hogy a műszaki gondok évtizedekre a stúdiók falai közé szorították a digitális technikát. Egy másik frontvonalon viszont bekövetkezett az áttörés.

Az 1980-as év technikatörténeti jelentőségűvé vált: ekkor mutatta be a japán Sony gyár az Emile Berliner által egykor forgalmazott hanglemezt méretével megegyező, 12 cm átmérőjű digitális hanghordozóját – CD-lemezét – a hozzá tartozó lézeres letapogató lejátszóval együtt. Bár kivétel nélkül mindenki elismerte műszaki kvalitásait, a szakma nagy része nem hitt gyors elterjedésében. Ugyanis a laikusokkal együtt szentül hitte, hogy a sokmilliárd hagyomá-

nyos hanglemezt senki sem dobja el, a kisszámú, ugyan tökéletes minőségű CD-k iránt nem lesz jelentősebb érdeklődés. Az élet alaposan rácafolt a kétkedőkre: tíz év múltán megszűnt a hagyományos lemezjátszók gyártása, az új, egy óra műsoridő lejátszására alkalmas, tökéletes hanghűséget visszaadó lemezek fokozatosan egyeduralgódóvá váltak. Sőt, hamarosan megszűntették a Goldmark C. Péter által szabadalmaztatott, PVC alapú hosszanjátszó LP lemezek gyártását, napjainkban pedig az a helyzet, hogy minden felvétel csupán CD-n és CC hangkazettán jelenik meg. Tehát a legutóbbi negyedszázad múzeumi darabbá változtatta az egykori gramfonokat és hanglemezeket. Csakhogy a televízió egy téren összehasonlíthatatlan minden más szórakoztató eszközzel: napjainkra vezető helyet vívott ki magának az emberek életében, minden háztartásban jelen van, vagyis meghatározó szerepet játszik a modern társadalom életében. Ez pedig a reklámmogulok szemszögéből igencsak attraktív terület. A televíziók reklámbevételei még kis hazánkban is milliárdos tételeket ütnek meg, az igazi nagy piacokról nem is beszélve. Ez viszont sajátos módon a jelenlegi helyzet konzerválását okozza. Ugyanis hiába próbálna egy új társaság a legmodernebb digitális technikával sugározni, mivel a nézők – egy-két kivétellel – nem rendelkeznek a vételre alkalmas készülékkel, felkopna az álla, egyetlen reklámot sem tudna szerezni. Ugyanis a technikaváltás egyben készülékváltást is jelent. Vagy legalább annyit, hogy egy kiegészítő készüléket – adaptert – kell kapcsolni minden vevőhöz. Amelynek ára jelenleg csaknem akkora, mint egy színes tévéé. Ezzel ördögi körbe kerülnek a társaságok: tudják, hogy a jövő a digitális technikáé, viszont nincs anyagi fedezetük a bevezetésére, miközben a nézők még nem érzékelik azokat az előnyöket, amit tartogat számukra, meg különben is pillanatnyilag

tömegesen nem rendelkeznek akkora anyagi fedezettel, hogy az otthoni egy-két tévékészülékhez megvásárolhassák az adaptert. Arról nem is beszélve, hogy a digitális vevő ára valahol harmincezer korona körül kezdődik és úgy tíz-húszszorosánál végződik. Az árkülönbség egyben azt is jelzi, hogy ugrásszerű minőségbeli különbségek is lehetnek közöttük. Mint ahogyan vannak is.

A fentiekben említettük, hogy sokkal jobb hang- és képminőséget szolgáltat a digitális televízió. Hamarosan az is kiderült, hogy még egy sor előnnyel rendelkezik. Az első a csatornák bővítésének a lehetősége. Ez a televíziós adásnak abból a sajátosságából ered, hogy olyan nagyon rövid hullám sugárzasként kerül a légkörbe, amely a természeti tárgyakról – hegyek, épületek stb. – ugyan visszaverődik, a Földet körülvevő ionoszférán viszont akadálytalanul halad át. Ennek megfelelően csak akkor vehető az adás, ha az adó- és vevőantenna között nincs akadály. Így még egy Szlovákia méretű kis országban is legalább egy tucat ún. gerincadót, további két tucat átjátszóadót kell alkalmazni egyetlen tévéműsor vételére. Eközben a szomszédos adók sugárzási rezgésszámának eltérőnek kell lennie, ellenkező esetben mindazokon a helyeken, ahol fogható két adóröny ugyanazon adása, a műsor a jelkeveredés miatt élvezhetetlen lenne. Ez a kérdés egy csapásra megoldódik a digitális technika alkalmazása esetén: az eltérő kódolással egyazon sávban működő adók nem zavarhatják egymást. Ráadásul ugyanabba a sávba is – akárcsak a telefontechnikában – multiplexeléses eljárással több adó műsora is egymás mellé rendelhető. Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy Szlovákiában a jelenlegi négy országos adóhálózattal ellentétben akár ennek tízszerese is működhet.

De a digitális televízió más előnnyel is kecsegtet. A nagyközönség számára valószínűleg a legszembetűnőbb a kép és

a hang minőségének javulása. Ezenkívül abban az esetben is biztosítható a tökéletes vétel, ha a vevőantenna épp mozgásban van: a földön, vízen, levegőben haladó járműveken, tehát autóban, hajón vagy repülőgépen is folyamatosan jó az adás minősége.

A multiplexelési eljárásnak köszönhetően az eddiginél sokkal több egyidejű információ helyezhető el a műsorban. Ezek egyike számítógépről, egyéb adatbázisokról lehívható adatáradat. Például egy parlamenti közvetítés közben a távirányítón egy gombnyomással a kép sarkában megjelenhet a felszólaló képviselő életrajza, eddigi felszólalásainak szövege, valamennyi szavazásának eredménye stb. De ugyanígy újabb kép- és hanginformáció is továbbítható: egy ismeretterjesztő film sugárzása közben a hozzá kapcsolódó adatok, grafikonok, álló- és mozgóképek jeleníthetők meg.

Napjainkban SMS segítségével kapcsolódhatunk be egy-egy verseny szavazásába. A digitális televízió lehetővé teszi a kétoldalú „párbeszédet”: távirányítónk segítségével adhatjuk le szavazatunkat, vagy akár szöveges üzenet is küldhető megfelelő billentyűzet hozzáadásával.

Az új technika lehetővé teszi gyengénlátók és vakok számára is a tévéhez való hozzáférést: egy hangcsatornán folyamatosan sugározhatják a képtartalom szöveges változatát, vagyis hogy éppen mi látható a képernyőn. Ennek keretén belül a jelenlegi társaságok tovább bővíthetik műsorkínálatukat. Konkrétan a közszolgálati Cseh Televízió már jelenleg is négy csatornát üzemeltet: a meglévő kettő mellett tavalyelőtt beindította hírcsatornáját, az idei téli olimpia megnyitójának alkalmából pedig sportcsatornáját. De konkurensei, a Nova és a Prima is újabb csatornákat terveznek. Ugyanígy újabb társaságok is megjelenhetnek a közeljövőben a színen, illetve a mai műholdadók egy része a földre költözhet. Hogy mekkora változást jelenthet ez szű-

kebb pátriánkban, arra a legjobb példa, hogy jelenleg három magyar nyelvű földi adót foghatunk, holott a valóságban már napjainkban is csak műholdakról harmincegy magyar csatorna műsorát sugározzák, miközben szabad frekvencia hiányában sok tucat társaság csak kábelben át tudja továbbítani adásait.

A digitális technika az „égi háborút” már egy évtizeddel ezelőtt megnyerte: a legnagyobb európai szervezet, az Eutelsat 1995-től folyamatosan lövi fel a mára legendássá vált Hot Bird közvetlensugárzó műholdjait; ezekből már hat darab sugároz is, melyek az új technika előnyeit kihasználva kínálják műsoraikat.

Érdeemes néhány szót ejteni a digitális tévénél alkalmazott eljárásokról, ugyanis ebből is több van. Szerencsénkre az Európai Unió országain belül már eldöntötték, hogy az MPEG-2 rendszert fogják bevezetni, tehát egységessé válik minden országban az alkalmazott eljárás.

A digitális televíziónél áramingadozások helyett villamos impulzuskombinációk hordozzák a kép- és hangjelet. Ahhoz viszont, hogy ez élvezhető adássá álljon össze a képernyőn, kódolási eljárást alkalmaznak. Ezek közül jelenleg a legismertebb az MPEG. Nevét arról a csoportról (Moving Picture Experts Group) kapta, amely kidolgozta a tömörített kép- és hanginformáció tárolására alkalmazható szabványt. Az MPEG-1 még csak moziműsor feljátszását tette lehetővé CD-lemezre. Mivel kis sebességgel dolgozott, csupán a VHS-kazetták minőségét tudta biztosítani, ami csaknem kudarcnak fogható fel. Ebből fejlődött ki az MPEG-1.5, ahol már lehetővé vált az adatok tömörítése és egymás mellé fűzése – multiplexelése – is. A fejlődés következő fokát jelentette az MPEG-2 megjelenése, amelyet az Európai Távközlési Unió (EBU – European Broadcasting Union) szabványként fogadott el, aminek következménye-

ként az egész Óvilágban bevezetésre kerül. A jelenleg már digitális műsorokat sugárzó Hot Bird-ök is ezt az eljárást alkalmazzák. Egyébként ezek egyikéről sugározza műsorait a magyar „királyi tévé”, vagyis az M2, valamint a Duna Televízió is.

Az új szabvány legfőbb előnye, hogy alkalmazkodik a pénztárcánkhoz: amennyiben nem tudjuk megengedni magunknak egy drága készülék vásárlását, ugyanazt a műsort gyengébb minőségben – amely a mai adásokét viszont meghaladja – is követhetjük. Igazi nagy házimozihoz viszont biztosítható a stúdiókban megszokott kép és hang. Ugyanígy több hangcsatorna továbbítható a segítségével, itt elsősorban a legmodernebb, mozikban megszokott, teljesen élethű, ötcsatornás hangszinemaszkópiára kell gondolni, amelyet a legtöbbször dolby-sorround néven emlegetnek. Ezzel otthoni készülékünkön valóban ugyanazt a minőséget produkálhatjuk, amit a mozikban megszoktunk.

A szomszéd fűvéről szóló szállóigére rímel egy híres amerikai vígjáték címe, amely szerint a szomszéd nője mindig zöldebb. Nos a televíziózásra vonatkoztatva ez bizony igaz. Nemcsak a gyakorlati szakemberképzésben jár élen a száztornyú Prága, hanem a digitális televíziózásban is: az ezredfordulón kezdte meg a közszolgálati tévé kísérleti adásait, tavaly augusztustól pedig mindkét csatornája teljes műsorát digitális formában is sugározza. Ugyanígy a napi huszonnégy órán át üzemeltetett ČT 24 hírcsatornája és a közelmúltban beindított ČT4 sportműsóra is digitálisan sugároz. Az adások továbbítására a Cseh Távközlési Vállalat jelenleg két multiplexert működtet: az A jelzésű az ország területének kétharmadát fedi le, a B viszont csak egyötödét. Valamennyi csatorna műsora természetesen Prága, Brünn és Pilzen és néhány további nagyváros környékén fogható – innen az eltérés a két lefedettség között –, a rend-

szer kiépítési ütemét viszont minden bizonnyal befolyásolja a gyér érdeklődés. Ennek egyik oka, hogy a hagyományos készülékekhez kapcsolható legolcsóbb adapter még a közelmúltban is ötezer koronába, a drágább ennek kétszeresébe került. Viszont a legújabb készülék mindössze kétezer koronás, ami gyors elterjedésének záloga. A pragmatikus cseheknek a digitális készülék ára egyelőre elfogadhatatlan: a legolcsóbbért is harmincezer koronát kell leperkálniuk. A csúcsmínőségűek vetekszenek egy közép kategóriájú autó árával. Ettől függetlenül igaz a Neumann János-i vélemény: fejlődés ellen nincs orvosság, amely az anyagi gondok ellenére megállíthatatlan.

Bár a földi analóg adók még kemény utóvédharcot vívnak, egyértelmű, hogy hamarosan le kell tenniük a fegyvert: az évtized végére Európa-szerte elkezdik a digitális tévék a működésüket, 2012-re pedig megszűnik a hagyományos sugárzás. A technika tehát adott. Most már csak az van hátra, hogy a tengernyi adóhoz megfelelő minőségű műsorokat is gyártsanak. De ez már nem műszaki, sokkal inkább alkotói kérdés.

PÉNZES ISTVÁN

Úszó szigetek

– Egy különleges természeti jelenségről –

Köztudott, napjainkban már nem hiszünk a csodákban. Mindezek ellenére előszeretettel olvasunk és hallgatunk beszámolókat távoli tájak képzeletet felülmúló, a mondák világába illő természeti jelenségeiről... Pedig a mi tájainkon is akadt néhány csodával határos jelenség – mégpedig a történelmi Esztergom megye északi részén, a napjainkban Szlovákiához tartozó területen is! S e képzelet határait súroló esemény másfél száz évvel ezelőtt is ámulatba ejtette az idegent...

Az említett terület legösszefüggőbb vízlevezetője a Jászfalu s Kolta határától Csúz, Fűr, Kürt, Kisújfalú, Kőbölkút érintésével, Gyiván át Kőhidgyarmatig húzódó **Páris-kanális**. (A „Páris-patak”, „Párizsi-patak” ill. „Párizsi-kanális”, vidékünkön e szokatlan jelzős elnevezés valószínűleg a *pára* szó elferdítéseként jött létre a Habsburg-uralom idején „Canal Paris” néven került a térképekre, s ez az elnevezés honosodott meg évszázadok elteltével az itt lakók nyelvhasználatában is. Ugyanis a patakot a Kolta község határában felszínre törő meleg vizű forrás [is] táplálta, e vízfelület fölött hideg időben pára képződött [„párás patak”]. Egyébként a Mohács előtti levélgyűjteményekben a patak megnevezése *Kyurthvelge* [Kürtvölgye]-ként is előfordul.)

E *Páris-patak* az évszázadok során (ezernyolcszázadok elejéig) alaposan elmocsarasodott, nagyrészt náddal, sással benőtt tóvá terebélyesedett. Ez az állott, posvadt víz elbűdösödött gőzét több község lakossága volt kénytelen elviselni. Gyurikovits György¹ a Koltánál eredő, sekély ho-

zamú csermelyt „kürti patak”-ként említi, amely Kisújfalu s Kőhídgyarmat között, Újfalu, Arad-pusztá, Kőbölkút, Gyivá, Sárkány helységek határában „egyésfél mérföldnyi² hosszúságú ingoványos, kákás, nádas, posványos tó-vá alakult, Sárkánynál, Gyivánál keskenyebb körbe szorult, s több helyen 8 lábnyi³ mély vala, nagy kiterjedésű völgyet tett hasznavehetetlenné, a darvak, vadludak, a vadrécék tanyájává. Szélessége igen rendetlen vala: legnagyobb hatszáz, legkisebb 123 ölnyre⁴ terjedt. A „mocsáros tó” körüli szélein csupa nád, káka, sás nagy mennyiségben nőttek annyira, hogy erdőnek nevezhetné az ember”.

Megközelíthetetlenlensége ősidők óta sejtelmes ködpárába burkolta hajdan a nádi farkas üvöltésétől hangos, démonok tanyájául szolgáló mocsárvilágot. Balladák, népmesék, elbeszélések, költemények hálás témája az ilyen vidék, ahol utolsó menedékként megbújhattak a társadalom kivetettjei is...

E tavon több úszó sziget létezett. Bél Mátyás (1684–1749), korának kiemelkedő tudósa is megemlíti Notitia című, az egész ország államismeretét – földrajzi, történeti, néprajzi, nyelvi... stb. adatait – ismertető művében e különös természeti jelenséget. Ő 1731-ben három úszó szigetről tudósít, Gyuríkovits ottjártakor, közel kétszáz év elteltével, 1819-ben már öt úszó szigetről ad jelentést. E különleges természeti jelenség mozgását figyelve feljegyzti, hogy a szigetek „...az igen erős szél idején helyükről kimozdultak, s a tó egyik oldaláról a másikra hajtattak, némelykor 2-3, olykor 20-30 sőt több ölnyi távolságokra a parttól körül úsztak. Mindeniknek szélei levakarvák, mert gyakran hol partnak, hol egymásnak ütödvén vagy egymást dörzsölték vagy reszelték és e gyakori reszelés által naponként kisebbültek, néha 2-en vagy 3-an egyesítettek, és ismét elváltak, honnan történt, hogy mind számuk, mind kiterjedésük néha változott.”

Majer István (1813–1893) egykori kürti plébános, az esztergomi tanítóképző tanára, címzetes püspök az 1861-ben kiadott István bácsi naptárában⁵ a nép emlékezete alapján vetette papírra az alábbiakat:

„E tó arról is igen nevezetes volt, hogy rajta öt úgynevezett úszósziget találtatott, melyek erős szél idején helyükről kimozdultak, s a tónak egyik oldalától a másikra is hajtattak, s olykor a kisújfalusiak e szigeten bőven termő szénát, sást, nádat lekaszálván, azt vették észre, hogy azt az éjjeli szél másnap Kőbölkútra hajtatta, mi miatt e két község közt a viaszály nem volt ritkaság.”

E szigetekon fű, nád, sás, káka nagy mennyiségben termett, de bokrok, fák nem nő(het)tek a sziget talajának vékonysága miatt. A munkások alatt a feltalaj hajladozott, „mintha hintázna az ember, meg felemelkedett utána, mint a spongia, majd visszaállt eredeti állapotjába”.⁶

A tó hasznavehetetlenlensége és lecsapolási lehetősége Pálffy József herceg, Kőbölkút és Kisújfalu földbirtokosa uradalmi igazgatójának, Lacsni Miklósnak ötlött eszébe. 1818-ban készült el a tervrajz, 1826-ig tartottak a munkálatok. A csatorna hossza a „kürti határ szélétől a Kőhíd-Gyarmati hídig tészen 8002 ölet, víznek esése ugyanazon az egész hosszúságban 31 lábot, 8 hüvelyket⁷ s 4 lineát tészen (mélysége a Kürti határnál 4 lábnyira, Gyivá töltésnél 2 ölnyre ásattatott) a Gyivai malom meghagyattatott, Libádi elrontatott, Tekenyős nevezetű Kőhíd-Gyarmati pedig alól csapóvá tétetett”. Vagyis megközelítőleg 14 900 m hosszúságú csatorna készült el, amelynek medrét Kürtnél 120 cm mélységre ásták le. Az adatok átszámításából következik, hogy elég jelentős – több mint kilenc és fél méteres – víz-esést értek el.

Mindezt az író-tudósító Gyuríkovits 1826-ban megsejtelte, s megállapította, hogy a „csatornába húzott patak”

mindkét partján zöldellő rétek jóval több (7 000 szekérnyi kiváló minőségű) szénát juttatnak, mint a csatornázási munkálatok, „a tókiiszáritás” előtti időszakban. (Akkor 580 szekér széna termett esztendőnként.)

Önkéntelenül is felmerül a kérdés: az egykori „mesevilágból” mi maradt mára?

Az említett települések – megszabadulva az iszapos mocsaraktól – rendben tartották a patakpartot. Bírói rendelet kötelezte a réttulajdonosokat: saját területük mentén kötelesek a medret tisztán tartani. E rendelet több mint egy évszázadon át érvényben volt, a második világhétség követő szövetkezetítés évtizedeiben azonban a meder gondozása elmaradt. A hatvanas évek derekára a folyómeder ismét iszappal rakódott tele, nagyobb esőzések alkalmával kilépett medréből, elárasztva a réteket, terméketlenné téve azokat. Három évtizeddel ezelőtt „betonvályúba” terelték e rakoncátlan patakocskát, azonban az egykor termékeny patakpartok napjainkban továbbra is kihasználatlan földterületek, a különböző vízi növények és néhány védettnek nyilvánított állatfaj eldorádója.

Ma – a leginkább Kőbölkút kataszterében található – Párizsi mocsarak 184 hektáros területe Nemzeti Természeti Rezervátum.

Napjainkban igen nagy ennek az 1966-tól szigorúan védett, nemzetközileg is elismert mocsárnak a természeti értéke.

Az évente fészket rakó madarak különböző fajain kívül említést érdemel a más vidékeken ritkán előforduló *nádi-poszáta* (*Acrocephalus* sp.), a *cigánycserk* (*Saxicola torquata*), a *jégmadár* (*Alcedo atthis*), a *kis vízcicsibe* (*Porzana parva*), a *bölgömbika* (*Botaurus stellaris*), a *pocegém* (*Ixobrychus minutus*), a *bakcsó* (*Nycticorax nycticorax*), a *barna réti héja* (*Circus aeruginosus*). A Bírórétek mocsaras világának érdekességei közé tartozik a *kócsagok* (*Egretta*) egyik

faja, a bíborszínű kócsag, továbbá a *verebek* (*Passer*) fájába tartozó nádiveréb, amely itt tömegesen fészkel – holott Szlovákiában csak ritkán fordul elő. A *kis haris* (*Crex*) és a *szürke kánya* (*Milvulus*) különlegesség Közép-Európában (is)! Az értékesebb madarak közé sorolható a vékonylábú nádiveréb, a *kék fülemüle* (*Luscinia sveciou*), a *bajuszos cinege* (*Paridea*), valamint a különböző fajú vadkacsák; kivételesen sok a nádityúk és a bukókacsa. A rágcsálók közül megemlítendő a *hódpatkány* (*Myocastor coypus*), nagyon értékesek a *vízivídrák* (*Lutra lutra*) és a mocsári apróhalak néhány fajtája. Található itt függőcinke, amely fűzfára rakja mesterien elkészített fészket, gyékények gyapjas, bolyhos magjával bélelve ki azokat.

Teremnek e mocsárvilágban eléggé ismeretlen növények is, mint a nádtippán, a mérgező ebszőlő, a fekete nadálytő, káka, rence, mocsári nefelejcs... Igen ritka a csak itt (!) fellelhető mocsári lilium.

A sás zsombékjai közt vízi bolharákok, óriási csíborok, szitakötőlárvák, botpoloskák, kétéltűek és halivadékok élnek tömegesen.

A mocsár – a gazdag madárvilág mellett – sokfajta és érdekes-értékes rovarnak, bogárnak, puhatestűnek, kétéltűnek is otthont ad. A csupán húszforintos, illetve a tízkoronás nagyságú mocsári teknőcök mozgását a szakemberek az állatra erősített chippek segítségével követik.

Napjainkban a nemzetközi ornitológiai táborok szervezése sem ritka: immáron kilencedik alkalommal szerveztek szlovák, cseh, magyar, lengyel, dán és angol kutatók részvételével összejöveleteket. Eddig közel 170 fajt figyeltek meg, amely állatok közül körülbelül egyharmada e területen fészkel. Többek között a szürkegémnek is itt található a fészkelő területe. A fülemilisítke, ez az igen ritka madár legészakibb fészkelőhelye is itt található.

Turistacsalogatóként elmondható: a természetvédelmi területen felállított kilátóból az érdeklődők madártávlatból is megcsodálhatják a természeti látványosságot.

Jegyzetek

- 1 Gyuríkovits György: A köbölkúti tóról, rajta létezett úszó szigetekről és annak lecsapoltatásáról, Tudományos Gyűjtemény, 1839. XI. kötet, 23. évf.
- 2 mérföld = régen a távolság mértékegysége volt. Ismert az angol mérföld (1609 m), a tengeri (1852) és a *magyar mérföld – 8354 m*. Esetünkben több mint tizenkét és fél kilométer hosszúságú területről van szó.
- 3 láb = régi, ill. külföldi hossz mérték, kb. 30–31 cm. A mi mondatunkban közel két és fél méteres mélységet jelent.
- 4 öl = régi hossz mérték: 6 láb, vagyis kb. 180–186 cm. Esetünkben a tó szélessége 1 116 és 228 m között mozgott
- 5 Majer István: Kürthön hogyan tanítják a honismét s Kürth ismertetése - István bácsi naptára (Pest, 1861)
- 6 Gyuríkovits: A köbölkúti tóról... (42. old.)
- 7 hüvelyk = hossz mérték. a láb tizenketted része, kb. 25–27 mm.

POLGÁR ANIKÓ

Iamosz születése

A lány – lábát feltörte a cipő –
menekülve Héliosz elől
betér a háromvárosú sziget
egyik légkondicionált üzletébe.

A terítők, a függönyök
ráncosak, mint a bőr Euadné hasán.

Ki volt, ki Apollónként
Euadné bíbor övét megoldta,
s ki küldte hozzá, mikor
ott feküdt a folyóparton vajúdvá
az enyhítő Eileithüiát?

Az elhagyott, ibolyafürtös csecsemőről
két kígyó nyalogatja a vért.

Eközben rúzszt vesznek az édesajkú múzsák,
s csizmát a rúzsához, barnáspirosat,
s hazafelé kitáruul előttük
a himnuszok aranyozott,
szenzoros diadalkapuja.

Tolonganak a buszon – mint mindig,
péntekente –, homlokukon
félrebillen a koszorú,
selyemhaj, gyümölcsessel ékes város,
s a fogat elé befogott öszvérpár pihen.

Vámbéry Ármin nyelvi stílusa, közép-ázsiai útinaplója tükrében

Vámbéry Árminről, a híres orientalistáról elsősorban az él a köztudatban, hogy a magyar nyelvnek nem finnugor, hanem török eredetét vallotta. Vámbéry érdemeit nem csökkenti, ha megjegyezzük, az „ugor–török háború” néven ismert tudományos vitában nem neki volt igaza. A kérdéstről heves tudományos vita folyt, amelyben Vámbéry saját álláspontját illetően kezdetben megingathatatlan volt, nem osztotta a korabeli tudóstársadalom javának véleményét nyelvünk finnugor eredetéről. Később azonban megváltozott a véleménye, erről azonban általában megfélekednek a kutatók.

1863-ban sikerült megvalósítania nagy álmát, közép-ázsiai utazását. Ez, amellet, hogy nagy távolságra terjedt ki, tudományos céllal történt és eredményes is volt. Európaiaktól addig érintetlen területeken is megfordult, és nem egy helységnevet írt be elsőnek Közép-Ázsia térképére. Legnagyobb tudományos eredménye azonban etnográfiai vonatkozású: ő ismertette először e tájak törökségének néprajzát. Egyben az utolsók között volt, akik a közép-ázsiai nomád és város lakó népek életét a maguk eredetiségében, közvetlen szemtanúként figyelhették meg.

Tapasztalatait, élményeit örökíti meg a *Vándorlásaim s élményeim Perzsiában* (1864) című munkájában, mely tíz nyelven jelent meg, valamint a *Közép-Ázsiai utazás* (1865) című művében is. Az életmű eme útirajzai helyel-közzel maradandó értéket jelentenek.

Vámbéry útleírásai a nyelvi stílus szempontjából közel állnak az élőbeszédhez. Ennek különféle stiláris eszközei

fellelhetők a Vámbéry-útleírásokban, így például a beszélt nyelvre jellemző szövegtagolás, a szabad gondolatáram tükröztetése, párhuzamos mondat szerkesztés a mondanivaló megerősítésére, a nyelvi expresszivitás különféle eszközei – hiányos szerkezetek, csodálkozó felkiáltás; természetesen, nyelvi képek, humor. Elbeszélő technikájának fontos tényezője a lírai közlésformák beiktatása is, legalábbis legsikerültebb szövegeiben. Stílusára ezenkívül jellemző egyfajta közvetlenség, természetesség. Az ún. mondatátszövődéshez hasonló jelenséggel is találkozhatunk megnyilatkozásaiban. (Mondatátszövődésnek nevezzük azt a mondattani jelenséget, amelynek során az alárendelő összetett mondat tagmondatainak az anyaga egybeszövődik – tulajdonképpen összekeveredik – de nem teljesen szabálytalanul.) Ez a jelenség ugyan teljesen érthető formát eredményez, az írott nyelvi stílusokban azonban általában mégis stílustalan hatású. Figyeljük meg a következő példát: *Nomád felfogás szerint a karaván akkor pihen, midőn kóborol, s nyüzsgővé csak letelepedésekor, azaz akkor válik, midőn a mi nézetünk szerint pihenni kezd.* Az írott nyelvben szabatosabb lenne az elhangzott mondat a szórend megcserélésével, illetve a *midőn* szó ismétlődésének kiiktatásával. Ugyanakkor meg kell jegyeznünk azt is, hogy a mondatátszövődés jellegzetesen beszélt nyelvi jelenség, s a maga helyén, azaz a beszélt nyelvi stílusokban természetes az előfordulása.

A Vámbéry-útirajzok szókincse sokrétű: a különféle stílusrétegbe tartozó magyar eredetű szavak mellett sokszor találkozhat az olvasó főleg török, illetve egyéb közép-ázsiai nyelvekből átvett idegen szavakkal. Ízelítőképpen lássunk ezek közül is néhányat: *szakszaul* ‘igen nehéz és csomós fagyókér’, *kumisz* ‘kancatejből erjesztett, savanykás ízű, kis alkoholtartalmú szeszes ital az ázsiai lovas népeknél’, *kul* ‘rabszolga’, *Rúm* ‘Törökország’, *ingliz* ‘angol’, *devlet* ‘kor-

mány'. Az idegen szavak a couleur locale létrehozását segítik elő.

Petőfi művészi útirajzainak hatása is felfedezhető Vámbéry útleírásainak szövegében. Figyeljük meg Petőfi szépirói ihletettséggű leírásának egy részletét: *Megmérhetetlen látóhatár. Olyan, mint egy kerek asztal, leborítva az ég világoskék üvegharangjával, melyet egy felhőcske sem homályosít. Vessük össze Vámbéry szövegrészletével: Midőn a pusztavéghetetlen látókorára lassanként reáborul a sötét ég kupolája, a vándorló család megállapodik, hogy meleg nemeztakarók alatt töltse az éj hideg óráit.* Ez a hatás valószínűsíthető az alapján, hogy Vámbéry Petőfinek kortársa volt, egy szűk évtizeddel volt fiatalabb a költőgeniusznál. Ugyanakkor azt sem lehet kizárni, hogy a mérhetetlen látóhatárt leborító ég kupolája mint nyelvi kép – toposz, azaz közismert, jellemző fordulat volt a korban. A képes kifejezőmód néhány további példája: [Ha a kumis] *megnyitja a szívet, feloldja a nyelvet, s ha a bakhsi hébe-hóba az ily téli estét dalaival vidámmá teszi, akkor még a vad orkán sivitása is zenévé válik; Oroszországot a ravaszság s fortély fészkeinek tartják...; Egyébiránt a fejés ideje, a nomád naponkénti szürete, itt a nap legizgalmasabb órája.*

Vámbéry útirajzainak stílusélénkítő eszközei közé tartoznak az úgynevezett hapax legomenonok, azaz, az egyszeri, egyedi szavak. Ilyen az *érembúvár* vagy a ma már archaikus *pusztafi* a következő mondatokban: ... *annyira belemerül munkájába, hogy az európai érembúvár e szak műkedvelőjének tarthatná...; ... nemigen lehet kellemes a sátor, s ez még nincs valami nagyon terhére a természettől megedzett pusztafinak...*

Említettük, hogy a lírai közlésforma sem idegen Vámbérytól, ennek egyik, finom humorral átszótt példáját figyelhetjük meg a következő részletben: *Miután a tejkészle-*

tet betakarították, s tömlőkbe töltögették – mert a korsók vagy faedények csak fényűzési cikkek –, a nyáj szétszóródik a tágas síkságon. A zaj lassanként elhal; a nomád sátrába vonul, felemeli annak alsó nemeztakaróját, s míg a farácsozaton át befújdogáló nyugati szellő déli álomba ringatja őt, azalatt a nők a sátoron kívül elővesznek egy félig kész nemezdarabot. Mulatságos látvány, midőn megpillantunk hat sokszor még ennél is több pusztai lányt, amint egymás mellé sorakozva a kákagyékénybe takart nemezt erős taposás közben tovább-tovább hengergetik. E működéshez az ütemet az élükön levő idősebb hölgy veri, aki ezen iparbeli táncnak balettmeisterője, s aki előre is tudja, hol lesz a szőnyeg ritka és idomtalan. Morbidabb humort tapasztalhatunk más helyeken: Az öreg matróna előveszi a [sátor] rács alakú vázát, s azt jobbra-balra való buzgó köpködés között felállítja.

Rendkívül elevenné teszi a stílust az ún. pregnáns, vagyis tömörítő, sűrítő szerkezetek előfordulása. Ilyenkor szinte két cselekvés, történés lefolyása sűrűsödik egybe, miközben az egyik igével, a másik a hozzá tartozó igekötővel van kifejezve. Erre is akad példa Vámbérynél; ilyen az *elhortyogta* szó a következő mondatban: *Míg a szegény nők a terhes házi munkákban istenigazában kifáradnak, azalatt a családapa is elhortyogta déli szundikálását.* Az említett példában az *elhortyogta* azt jelenti, hogy 'szundítva hortyogott'.

E néhány kiragadott részletből is kitűnik, Vámbéry útleírásaiban sokféle stílusélénkítő eszköz előfordul, amelyek eredményekképpen az útleírások legsikerültebb szövegei élénkek, színes stílusúak, ezért élvezetes olvasmányok. Talán nem véletlenül nyilatkozta egy alkalommal a nagy mesélő, Jókai, azt, hogy legkedvesebb olvasmányai közé tartozik Vámbéry.

Az ima

Doktor Sebes öreg volt már és fáradt. Hetvenötezer műtétet hajtott végre eddigi életében. És a betegek nem fogytak. A munka röpke szüneteiben fásultan könyökölt íróasztalára, s már nem gondolt semmire. Ifjúságára se, amikor még tele volt tüzzel, népmegváltó tervekkel, bizakodással, hogy az ember sorsa jobbra fordítható. De a világ nem mozdult előre, valami elromlott benne.

Reményt vesztett kedvtelenségéből betegei mit sem sejtettek. Ha a műtőasztal fölé hajolt, kezében a sebész-kés meg nem rezdült. Mosolya most is bizakodást árasztott, modora tökéletes maradt. Magas, sovány ember volt, öltözete kínosan tiszta, kissé régimódin precíz, mint ahogy az a papokhoz és orvosokhoz illik. Megjelenése alakjánál fogva is méltóságos, de csöppet se merev, arca redőktől barázdált, de kellemesen arányos, arckifejezése jószágos, fellépése magabiztos, olyan, mint akit a tudás már lehűtött, megedzett, és csendes, elnéző megértéssel itatott át azokkal a szenvedőkkel szemben, akik már gyengék arra, hogy bizakodjanak.

Ha a kórház hófehér folyosóján megjelent, betegeire ránézett, vastag szemüvege most is vidáman csillogott, csupán a legrégebb munkatársai érezték, hogy már nem a régi, tekintete gyakran elrévedt, mintha a dolgok mögött nézne valamit, beszélt hozzájuk, mégsem volt velük.

Mind gyakrabban pihent otthon, s a munkatársai csak akkor zavarták, ha tanácsra volt szükségük, ha elbizonytalanodtak vagy olyan feladat elé kerültek, amely meghaladta tudásukat.

Azon az estén is odahaza heverészett, s egy régi filozófus művét olvasta, gondolatait szemezgette az élet kiismerhetetlen titkairól. Szerette ezeket az őszinte lelkületű filozófusokat, mert amikor a világról írtak, igazából önmagukról vallottak gyermekded őszinteséggel.

„Az ember lényegében szellem – írta a régi mester. – Az ember testét pedig a legszószerintibb értelemben csupán ruhának kell tekintenünk.” Dr. Sebes elmosolyodott: nem is tudtam, hogy valójában szabó vagyok, amikor az emberek testét adjusztálom, gondolta, aztán tovább olvasott. „Mikor az ember belső látása, amely lelkének szeme, megnyílik, más lényegű élet dolgai tárulnak fel előtte, melyeket testi szem nem látott... A belső látás által megadatott nekem, hogy azokat, amik a másik életben vannak, világosabban lássam, mint e világ dolgait. Ezen megfontolásból az következik, hogy a külső látás a belső látásból ered, amaz is egy még belsőbből, és így tovább...”

Eddig jutott az olvasásban, amikor íróasztalán a telefon élesen felberregett. Bezárta a könyvet és felemelte a kagylót. A vonal túlsó végén dr. Lakkos arról tájékoztatta, hogy a klinikára most hoztak be egy kilencéves kislányt gennyes vakbélgyulladással. Az eset súlyos, szükségük van a tapasztalatára. Dr. Sebes közölte, hogy azonnal utra kel.

Amikor az idős orvosprofesszor a klinikára érkezett, a kislányt már előkészítették a műtetre. Maga is megvizsgálta a beteget, végigtapogatta felpuffadt forró hasát, egyetlen pillanatra megszédült a haragtól, hogy a hanyagság nem szűnik, s a kislány esete teljesen reménytelen. Indulata azonban néma maradt. Megsimogatta a mütön fekvő riadt fiúcska forró homlokát, s csupán ennyit mondott szelíden:

– Most elaltatunk szépen, megműtünk, hogy meggyógyulhass.

Ekkor a kisfiú ráemelte fénylő bocis szemét, s arra kérte, engedje meg, hogy altatás előtt imádkozhasson, mert ő elalvás előtt mindig imádkozni szokott.

Dr. Sebes szemüvege megvillant. Huszonöt éve nem imádkozott, s most minden perc késlekedés a kisfiú halálát hozta közelebb. Szigorú tekintetét a csöppnyi emberkére emelte, s már-már kimondta, hogy nem lehet, de ekkor megrezdült benne valami, talán egy gyermekkori emlék, és szomorú mosollyal csak ennyit mondott: Imádkozz!

A kisfiú felült a műtőasztalon, összetette szépívű kezét és szárnyaló gyermekhangon imádkozni kezdett: „Én Istenem, jó Istenem, becsukódik már a szemem, de a tied nyitva, Atyám...”

Négy óra hosszig tartott a műtét. A kisfiú hasterét teljesen elborította a kifakadt vakbél gennye. A gennyet felitatták, a hasüreget megtisztították, fertőtlenítették. Aprólékos, türelmes pizmogásnak tűnhetett mindaz, amit az öreg sebész végzett. De dr. Sebes most semmit se akart a véletlenre bízni. Makacs elszántság szállta meg. Nem tévedhetett!

A műtét után kimerülten roskadt szolgálati szobájának heverőjére. Lehunyta a szemét, de nem tudott elaludni. Önmagán, elszállt hosszú életén töprengett. Úgy érezte, valahol eltévedt, s most kereste a hibás lépést, a csalóka fényt, mely a reménytelenség ingoványába vezette. Az egész emberiség dolgaiért akart kezességet vállalni, holott csak önmagáért felelhetett. Mert minden embernek megvan a maga külön feladata, azon kell fáradoznia. Úgy, ahogy azt az egymás után sorjázó napok hozzák. Ha ezt megteszi... Ismét a kisfiúra gondolt, aki talán éppen most vívja csatáját az életért. Nem veszíthet! – nyögte, s lehunyt szemmel lassan mormolni kezdte: „Én Istenem, jó Istenem...”

TÓTH ELEMÉR

Sajó-parti füzek

A Sajó-parti füzek
ma ugyan mit susognak?
Milyen reményt, örömet
súgnak a koldusoknak?

Mert koldusok vagyunk mind,
akik ide születünk.
Mindennapok ígéit
töri, zúzza a nyelvünk.

A tiszta, szép magyar táj
szeplői sokasodnak,
idegen íze van már
a kenyérnek, a bornak.

A nap se úgy ragyog ránk,
a szél se úgy ölelget,
hát ki veszi le rólunk
ezt az öröklött terhet?

Ki véd meg a gonosztól,
kik életünkre törnek,
vagy éljünk így örökké,
híjával az örömmek?

Tűrjük, hogy megaláznak
pitiáner fajankók?
Szerencse soha többé
nem nyitja ránk az ajtót?!

Nem vigyáz a szívünkre,
nem erősíti lelkünk?
Szájkosaras bilincsbe
kell magunkat terelnünk?!

Se pisszenni, se szólni,
mert minden érzés talmi...!
Ökölbe rándult kézzel,
nem lehet simogatni.

Örülni se vad szívvel,
szitkoktól fuldokolva,
kincseinket fölélik,
s nekünk nem jut csak morzsa.

Vagy mégis eljön a nap,
az igazi, a fényes,
amikor odahajol
testvér a testvéréhez?!

A Sajó-parti füzek
mit zúgnak, mit dohognak?
Ugyan mit súgnak szegény,
elárvult bolondoknak?!

TÓZSÉR ÁRPÁD

Palamédész a megkövezése előtt

Én, a krétai, boldogan hagyom itt
e üzekedő akháj csordát!
Engem nem rabolt ágyasok,
hanem találmányaim siratnak majd,
a diszkosz, a tengerekben a fárosz, a mérleg,
a mértékegységek, az ábécé árva betűi.

És sírok most magam is, az egyenes szót siratom,
s téged siratlak, igazság, előbb haltál meg nálam!
Boldogan megyek a kövek alá, e komédiázó,
szemforgató világ oda már nem jön utánam.
Itt egyedül Menelaosz nem hazudik, ő valóban
Helenéjét akarja visszakapni, bár azt azóta
már a vén Priamosz is többször meghágta.

Agamemnonnál csak Odüsszeusz hazugabb.
Minden arca hamis, a szkénéjében
más sincs, csak alibik s csalárd maszkok.
Minek is kellett ide cipelnünk!
Trákiába is úgy indult el gabonát zsákmányolni,
hogy előre tudta: üres hajókkal tér meg.

Prótesziláosz

A trójai háború abszolút vesztese
Iphiklosz fia, Prótesziláosz.
Akárcsak apja, ő is sokáig impotens volt,
s neki is Melampusz adta vissza
a nemzőképességét, de csak
a háború előestéjén. Így hát Prótesziláosz
Laodameiával, fiatal feleségével
éppen csak megízlelte a gyönyört.

Másnap el kellett hajóznia,
s egy héttel később már halott volt,
Euphorbosz mérgezett nyila
végzett vele a trójai parton.
Ő volt a háború első halottja.
S az Alvilágban sem volt szerencsésebb,
visszanyert nemzőképességét
ott sem tudta felhasználni:

felesége, a törvényt megszegve,
nem ölte az elhunyt férje után magát.
Sokak szerint Prótesziláosz volt
az Alvilág első özvegye, s Láodameia
Hellász első özvegyasszonya, aki
néhai uráról életnagyságú szobrot
csináltatott, s halála napjáig
a szoborral hált.

Danton

Lábam a lábatlan Couthonra, tököm a töketlen
Robespierre-re hagyom!,
bömbölte a nyaktíló színpadán (mintegy végmondatként)
Danton. –
Micsoda színjáték volt, a Forradalom Bikája saját magát
játsszotta, azaz saját halálát! S Robespierre, a
Nagy Fosztóképzős

(lásd még: Megvesztegethetetlen) s a béna Couthon is
megérezte:
az embernek nevezett véglény a halálában válik igazán
személyiséggé, s ha már egyszer levághatatlan tagunk a
halál,
ők is a Hegyen kívántak meghalni, s nem a Mocsárban. –

Ma a posztmodern kreatúra igyekszik a halálát
elsumákolni,
s reméli, így a személyiségétől is megszabadulhat, s nem érti
a néhány megveszekedett ősz/újkeresztényt, akik valami
távoli fényre

szegezett szemmel lépnek be az ugrásra készen lapuló
pokolgépek
vérszagú ketreceibe. – A második s harmadik évezred
fonnyadt
szárai között mintha Danton iszonyú heréi rendülnének.

A Hütteldorfi Kertész

„Ügyszólván el kell hajítania a létrát, miután felmászott rajta.”

(Wittgenstein)

A hajnali kert a teremtés s a szülés maga. –
Bokádhoz csapzott, piros kis rukerc tapad,
fejednél csillagok magzatvize fröccsen,
jobbra tőled a park iszamos fáí, odább
a lombok padmalya alatt vajúdó falu,
balra a mélyből, tajtékszó képzeletéből
önmaga fölé türemkedő lótuusz: a város.

A hajnali keletkezés torzóí ezek, de máris
az ég koronájába törnek, toboz-szervekben
termő nedvek csobognak, juharok, ostorfák
függőleges medrében edénnyalábok viszik
a növesztő anyagokat. Szinte éržekeled az ég
s föld közė feszített lábakat, a születő síkos
tárgyakat, szókat s közeiket: az öröklétet.

De hová feszítheted tudatod kiszögelléseit,
belső kerted fáit, ha tulajdonképpen minden
fű, fa, virág, sőt maga az egész kert is csak szó,
s az én is csak a látvány határaival adott?
Képes vagy látkörödet, a szubjektum ívét
túlról is nézni, a nadírodát fentről látni?
El tudja gondolni a nyelvünk az ént?

Az elme, amikor eukaliptuszokat gondol,
az agy szövetének, az anyagnak megfelelően
dolgozik, de néha önmagából szó hálót, s e hálót
hívjuk nyelvnek, s másrók énnék. S hátha akkor

látunk a legmagasabbra, mikor már a szavak
s az én avardombjain állunk s a fák törzsének
a látócsövén át a termésig nézünk?

A hajnal félsötétjében minden kérdés hangtalan
magzatsírás. – Miután az ég sudaráig másztál,
ügyszólván ki kell löknöd magad alól a létrát.
A pók egyedül marad fonalával, kert a tervével,
a végtelennel. Kezdődhet a genezis. A tárgyak
s fogalmak lassan fordulnak be a roppant
szülési csatorna szürkületébe.

Tizenöt évvel Nagy Imre újratemetése után

Idén, az 1956-os forradalom ötvenedik évfordulóján, különösen érzékenyen reagál az ember minden ötvenhatal kapcsolatos hírré, eseményre, kiadványra, jelenségre. És mivel a kerek évforduló lelkesedése miatt igen nagy mértékben (és nagyon helyesen!) megnőtt a feldogozások, visszaemlékezések, oral history-gyűjtemények és dokumentumkiadványok száma, újonnan feltárt információkból nincs hiány.

Hallgatom azt a négy audiokazettát, amelyen a Magyar Rádió megörökítette Nagy Imre ötvenhatos miniszterelnök és kivégzett társainak 1989. június 16-i újratemetését. Hősök tere, Rapcsányi László jelentkezik a helyszínről. Mensáros László (sajnos, már nem él) felolvassa az 1956 utáni megtorlások áldozatainak nevét. Sinkovits Imre felolvassa a hozzátartozók, a Történelmi Igazságtétel Bizottsága, a Politikai Foglyok Szövetsége és más ellenzéki szervezetek nyilatkozatát (ötven évvel azután, hogy tízezrek előtt szavalt ötvenhatban, ő sem él már). Protokolláris koszorúzások végeláthatatlan sora; elsőként Nagy Imre szülővárosa, Kaposvár koszorúz. Aztán Göncz Árpád remegő hangú megnyitója: *Honfitársaim, emlékezzünk! Konduljanak meg a lélekharangok, szóljanak a szirénák! A Himnusz.* Mécs Imre, Zimányi Tibor és Király Béla gyászbeszéde után Orbán Viktor szól a magyar fiatalok nevében. A végtisztesség az új köztemető 301-es parcellájában folytatódik. Nagy Imre és vádlott-társai: Gimes Miklós, Losonczy Géza, Szilágyi József és Maléter Pál jelképes koporsójánál elhangzanak a

gyászbeszéd. Különböző felekezetek papjai ökumenikus imát mondanak és megáldják a 301-es parcellát. A Szózat hangjai mellett leengedik a hat koporsót a sírgödörbe; a hatodik a névtelen százaké. Harminckét (plusz tizenöt) évvel kivégzésük után a néma csendbe hasító szavak fájóbban kopognak, mint a humuszrögök.

Hallgatom a megkészt végtisztesség kétszázhetven perces hangdokumentumát, és hihetetlen, hogy azóta eltelt tizenöt év. Mi változott azóta? Én magam annak idején, vizsgaidőszakos tizenkilenc éves egyetemistaként, a tévéből néztem az újratemetést, végignéztem az egész pénteki napot reggel kilenctől délutánig. Szeretteim azt mondják, azóta sokat változtam, és én sem azt nem értem, mi kényszerített akkor a tévé elé, sem azt, hogy azóta tényleg eltelt tizenöt Isten által kimért emberi évem. Tanárként azonban inkább ma az foglalkoztat, mi változott Nagy Imréék történelmi megítélése terén azóta a tizenöt évvel ezelőtti verőfényes nap óta? Hallgatom a Múcsarnok lécsőiről szónokló Orbán Viktort: *„Azok a fiatalok, akik ma az európai polgári demokrácia megteremtéséért küzdenek Magyarországon, két okból hajtanak fejet a kommunista Nagy Imre és társai koporsója előtt”* – kezdi, miközben hangja fölidézi borostás arcát és akkor még hosszú haját, egész szónoki habitusát, amint a gyászszavak közé az aktuálpolitika üzenetét csempézi a katalfalkok mellett díszőrséget álló Németh Miklós felé: *„Mi fiatalok sok mindent nem értünk. [...] Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy benniünket a forradalmat meghamisító történelemkönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy mint egy szerencsehozó talizmánt, megérinthessék ezeket a koporsókat.”*

Változott-e e azóta valami? És nemcsak ötvenhatal kapcsolatban, hanem egyáltalán: Történt-e valamiféle önrefle-

xió a régi rendszer lelkes hívei részéről a kommunizmus által elkövetett gaztettek miatt? (Mostanában hallom a rádióból, az Európa Tanács Parlamenti Közgyűlésében a szocialisták komoly vitát kavartak a kommunista rendszerek bűneinek elítéléséről szóló határozattervezettel.) Mi menti, mert mi mentheti a kádárokat, gottwaldokat, rákosikat, čepičkákat, kicsi és kisebb sztálinokat, akik talpnyalásból, árulásból és saját elvtársaik meggyilkolásából építettek hazugságkatedrálisokat Közép-Európa jobb sorsa érdemes lankáin? Hogy is írja Faludy György *Egy helytartóhoz huszonöt év után* című versében:

*„Haynaunak indultál. Ez rég volt, mondják.
Megszelídültél. Naftalinba tetted
a kötelet s előkerült a kolbász.
Azt hallom, hogy szeretnek. [...]*

*Álnok vagy, szkizofrén, provinciális
s hazug. Opportunizmusod csigája
hány orosz elvtárs nadrágján mászott fel!
Többnyire nemhiába. [...]*

*Tiéd a jelen. Agyoncenzúrázott
múltaddal mint vagy? Olykor, esti csendben
hallod-e újra, ahogy Rajk barátod
nyakcsigolyája reccsen?”*

Mennyivel tudunk ma, tizenöt évvel a mártír miniszterelnök újratemetése után többet 1956 emberpróbáló, lélekformáló, nemzetnevelő hatásáról? Megnézhető Mészáros Márta filmje, és olvashatók a sorsára váró egykori miniszterelnök sznagovi följegyzései stb. Nem kétséges, az információk szintjén 1956 magyar forradalmáról egyre többet tudunk, és

még többet fogunk, mert amit most, a kerek évforduló körül a történelemszociológusok föltár, azt hosszú évekig lehet majd publikálni és analizálni – egészen addig, amíg ötvenhat újra bele nem fakul a hétköznapi emberek politikusoktól kiábrándult közönyébe. Mert jelenti-e mindez, hogy a több tudással párhuzamosan méltóbbak és hűbbek vagyunk 56 emlékéhez? Értjük-e s méltányoljuk-e Nagy Imre 1956. október 30-án, a forradalom egyik legnyugodtabb, a fegyverszünetet bejelentő napján rádiószalagra mondott szavait: *„Magyar testvéreim, hazafiak, hazánk hű polgárai! Őrizzétek meg a forradalom vívmányait, minden erővel biztosítsátok a rendet, állítsátok helyre a nyugalmat. Ne folyjon testvérvér hazánkban.”*

Z. NÉMETH ISTVÁN

A kiborg éneke

Minden, ami él a Földön: várja, hogy érte jöjjenek.
Ami látszólag holt, várakozik szintén.

Mielőtt szíved pipacsát
körüllengi a fekete lepke,
s gyantává szikkad ereidben a méz,

mielőtt a homlokod mögé
homokot hord a sivatagi szél,
s gerinced semmivé pöcköli
egy földcsuszam,

még mielőtt belefúlsz
ebbe a levegővel teli medencébe,
megláthatsz engem.

Földlakók közt egy flanteusbeli,
beakadt horgom a lassuló fénybe,
s most nyalom a port és harmóniákat
gyűjtök atombiztos kosaramba.

Hideg képernyők hűtik homlokom,
elrejtőzve az írástudók íriszében
nagy, fekete szeleteket vágok a sötétségből,
azzal táplálkozom. Gondolatörvényben
fürdöm, a fényt szülöm egyre, csináljátok

utánam, testvéreim a kozmikus kegyelemben.
Minden, ami él a Földön: várja, hogy érte jöjjenek.
Ami látszólag holt, várakozik szintén.

ZIRIG ÁRPÁD

emlékek vidékét...

emlékek vidékét járja az ember
rögzít és raktároz nagy türelemmel
óvatosan lépdél és némán számol
méretet vesz az elmúló világról

x

nincs bizonyosság
tán jobb várni
így sikerült a képeket
visszalátni
mert a látó az én vagyok
ha a sötétet elem görgetik
mint korai föltámadókat
a romlott angyalok
én az égre rajzoló
az unokáimnak
egy fölszelt fénylő
görögdinnye napot

x

emlékek vidékét járja az ember
óvatosan lépdél és némán számol
rögzít és raktároz nagy türelemmel
méretet vesz az elmúló világról

Vámbéry Antológia 2006

Első kiadás

Felelős kiadó: Hodossy Gyula

Felelős szerkesztő: Kulcsár Ferenc

Nyomdai előkészítés: Mészáros Angelika,

MAARTGRAFIK

Borító: Róth Rea

Megjelent 500 példányban

Nyomta: Valeur Kft., Dunaszerdahely

Kiadta: Liliun Aurum – Vámbéry Polgári Társulás,

Dunaszerdahely, 2006

ISBN 80-8062-321-X

Antológia Vámbéryho 2006

Prvé vydanie

Zodpovedný vydavateľ: Gyula Hodossy

Zodpovedný redaktor: Ferenc Kulcsár

Tlačiarenská príprava: Mészárosová Angelika,

MAARTGRAFIK

Obal: Rea Róth

Náklad: 500

Tlač: Valeur s.r.o., Dunajská Streda

Vydavateľstvo: Liliun Aurum – Občianské združenie Vámbéryho,

Dunajská Streda, 2006

A dumaszerdahelyi Vámbéry Irodalmi Kávéház immár a nyolcadik születésnapját ünnepli: „1998. július 9-e kedves – és reményeink szerint – jeles dátuma lesz a szlovákiai magyar kultúrának: e napon nyílt meg a KÁVÉHÁZ, az írók, költők, szerkesztők, könyvkiadók és olvasók „SZIGETE” – írtuk a Vámbéry Antológia '99 hátsó fedelére, ígéretet téve, hogy e „fekete könyvek” évente az olvasók kezébe kerülnek – rendre a születésnap ünnepén. És íme, a nyolcadik születésnapon a nyolcadik antológia, a 2006-os is elkészült, nyilvánosságot biztosítva a szép szónak, a tudományoknak és a művészeteknek. E nyolcadik születésnapon a Lilium Aurum kiadó, a Vámbéry Irodalmi Kávéház „szülője és életetője” csak egy dolgot óhajt, jelesen azt, hogy ezen évente megjelenő rendhagyó „irodalmi folyóirat” kapcsán az olvasóban kimondatlanul is megszülessen a „szállóige”: *Ha nem lenne, már hiányozna!*

ISBN 80-8062-321-X

9 788080 623210